

คัมภีร์เวชศึกษา คัมภีร์โรคนิทาน และคัมภีร์ธาตุวิภังค์

ความมรณะ

คัมภีร์โรคนิทานกล่าวในคัมภีร์พระบรมมรรณธรรม ว่าด้วยคนจะถึงความมรณะสิ้นอายุ เทวทูตในธาตุทั้ง 4 ก็สำแดงออกมาให้ปรากฏโดยมโนทวารอินทรีย์ประสาท ธาตุอันใดจะขาด จะหย่อน จะพิการ อันตรธานประการใดก็ดี มีแจ้งอยู่ในพระคัมภีร์มรณะญาณสูตรแล้ว

ความมรณะ แบ่งออกเป็น 2 อย่าง

1. **มรณะด้วยโบราณโรค** คือ ตายโดยปกติ ตายโดยลำดับขั้น ลำดับขณะธาตุทั้ง 4 ล่วงไปตามลำดับ โดยกำหนดสิ้นอายุปริโยสานเป็นปกติ ธาตุทั้ง 4 อันตรธานสูญหายเป็นลำดับกันไป คือ ธาตุดิน 20 ธาตุน้ำ 12 ธาตุลม 6 ธาตุไฟ 4 เมื่อจะอันตรธานนั้น หาสูญพร้อมกันทีเดียวทั้ง 4 ธาตุไม่ ย่อมสูญไปขาดไป แต่ทีละ 2 สิ่ง 3 สิ่ง 4 สิ่ง 5 สิ่งก็มี บางทีธาตุดินขาดก่อนธาตุน้ำ ขาดก่อนธาตุลม ขาดก่อนธาตุไฟ และเมื่อสิ้นอายุดับสูญนั้น

ปถวิธาตุ 20 ขาดไป 19 หตยัง ยังอยู่

อาโปธาตุ 12 ขาดไป 11 น้ำลาย ยังอยู่

วาโยธาตุลม 6 ขาดไป 5 ลมหายใจเข้าออก ยังอยู่

เตโชธาตุ 4 ขาดไป 3 ไฟสำหรับเผาให้กายอุ่น ยังอยู่

ถ้าธาตุทั้งหลายสิ้นสูญไปดังกล่าวมานี้ อาการตัดทีเดียว แพทย์ผู้จะเยียวยาต่อไปไม่ได้เลย ถ้าธาตุทั้ง 4 ขาดหย่อนไปแต่ละสิ่ง สอง สามสิ่ง สี่สิ่ง ดังนั้นก็ยิ่งจะพยายามได้อยู่

2. **มรณะด้วยปัจจุบันโรค** คือ ปักกะมิกาพาธ ท่านทูปถองโอบตบอบซ้ำ และต้องราชอาณาจักรของพระมหากษัตริย์ ให้ประหารชีวิตเสียด้วยหอกดาบเป็นไฟก็ตายคนเดียวกัน

คัมภีร์ธาตุวิภังค์จะกล่าวถึงสาเหตุการเสียชีวิตที่เกิดขึ้นกับแต่ละบุคคลไว้ดังนี้

1. บุคคลตายด้วยปัจจุบันกรรมและปัจจุบันโรค คือ โอปักกะมิกาพาธ ถูกทูปถองโอบตบอบซ้ำ หรือต้องราชอาณาจักรของพระมหากษัตริย์ให้ประหารชีวิต การตายโดยปัจจุบันนี้มีได้เป็นปกติโดยลำดับขั้นชวร และธาตุทั้ง 4 มิได้ล่วงไปโดยลำดับ อย่างนี้เรียกว่า ตายโดยปัจจุบันกรรม

2. บุคคลตายด้วยโบราณกรรมและโบราณโรค บุคคลตายโดยโบราณกรรม คือ ตายโดยกำหนดสิ้นอายุปริโยสาน คืออายุย่างเข้าสู่ความชรา ธาตุทั้ง 1 ขาดไปตามลำดับ เปรียบเหมือนผลไม้เมื่อแก่สุกงอมเต็มที่แล้ว ก็จะหล่นลงเอง คนเราเมื่ออายุมากแล้ว ธาตุทั้ง 4 ก็ทรุดโทรมไปตามลำดับไม่เจ็บบำรุงได้ป่วยก็ตาย อย่างนี้เรียกว่า ตายด้วยโบราณกรรม ส่วนคนที่ตายด้วยโบราณโรคนั้น คือ

เป็นโรคคร่ำคร่าเรื้อรังมานานหลายเดือนหลายปี เรียนกว่าโบราณโรค เวลาจะตาย ธาตุทั้ง 4 ขาดไป
ตามลำดับ แล้วตายไป อย่างนี้เรียกว่า ตายด้วยโรคโบราณโรค

บุคคลที่ตายโดยสิ้นกำหนดอายุปริโยสานนั้น ธาตุทั้ง 4 ย่อมขาดสูญหายไปตามลำดับ แต่
เมื่อจะสิ้นอายุ แต่ละธาตุขาดเหลือ ดังนี้

ปถวีธาตุ 20	ขาดไป 19	หทัย (หัวใจ) ยังอยู่
อาโปธาตุ 12	ขาดไป 11	ปิตตัง (น้ำดี) ยังอยู่
วาโยธาตุ 6	ขาดไป 5	อัสสาสะปีสสาสะวาตา (ลมหายใจเข้าออก) ยังอยู่
เตโชธาตุ 4	ขาดไป 3	สันตปปีคิ (ไฟสำหรับเผาให้กายอุ่น) ยังอยู่

ถ้าธาตุทั้งหลายสูญสิ้นพร้อมกันดังกล่าวนี้ ท่านว่าเขียวยาไม่หาย หากขาดหรือหย่อนไปแต่
ละสิ่งสองสิ่ง ยังพอพยาบาลได้

สมุฏฐานปถวิพิการ

กัมภีร์เวชศึกษา

ปถวิธาตุพิการตามฤดู : เดือน 2, 3, 4 เป็นด้วยนอนผิตเวลา

กัมภีร์ธาตุวิภังค์

ปถวิธาตุพิการตามฤดู : เดือน 2, 3, 4 ถ้าใช้ใน 3 เดือนนี้ เป็นด้วยนอนผิตเวลา

ยาชื่อ **ตรีวาสัง** (**ตรีชาวาสัง**) แก่ปถวิธาตุ 2 ประการคือสมอง กระดูก ม้ามพิการ ให้เอา กระเทียม 1 ใบคนที่สอ 1 ใบสะเดา 1 เปลือกต้นดินเป็ด 1 เบญจกูล 1 สมอทั้ง 3 จันทน์ทั้ง 2 ผล จันทน์ 1 ดอกจันทน์ 1 กระวาน 1 กานพลู 1 ตรีภูก 1 ยาทั้งนี้เอาสิ่งละ 1 เปลือกกันเกรา 2 ส่วน เปลือกสมุลเว้ง 3 ส่วน ทำเป็นจุลละลายน้ำผึ้งกินแก่ปถวิธาตุทั้ง 20 ประการ

ขนานหนึ่งแก่ปถวิธาตุ 3 ประการ คือ ผังผิด ปอด พุงพิการ ให้เอา หัวหมู 1 แผลหอม 1 เปราะหอม 1 ใบสะเดา 1 กานพลู 1 ผลเอ็น 1 หญ้าดินนก 1 การบูร 1 ผลจันทน์ 1 ดอกจันทน์ 1 โกฐสอ 1 ผลบุญนาคว (**ดอกบุญนาคว**) 1 จันทน์ทั้ง 2 ดอกกรงเขมา 1 ผลผักชี 1 ติงูเหลือม 1 เนระพูสี 1 ดอกผักปอด 1 ยาทั้งนี้เอาเสมอภาคทำเป็นจุลบดทำแท่ง ฝนด้วยน้ำดอกไม้ว แทรกชะมด พิมเสน น้ำ จันทน์ทั้ง 2 กินแก่ปถวิธาตุพิการทั้ง 3 แล

ยาชื่อ **ประสะพิมเสน** แก่ปถวิธาตุ 3 ประการ คือ (**ม้าม**) หัวใจ ดับ ปอด พิการ ให้ประกอบ ชะมดเชียง 1 พิมเสน 1 ฤาษีประสมแล้ว 1 เปลือกต้นดินเป็ด 1 ใบสะเดา 1 ใบเสนียด 1 หญ้าดินนก 1 สมอทั้ง 3 มะขามป้อม 1 อบเชย 1 ลำพัน 1 โกฐสอ 1 ใบกระวาน 1 ดอกบุญนาคว 1 เปราะหอม 1 ดอกผักปอด 1 เกสรบัวน้ำทั้ง 5 ดอกคำลาว 1 (**ไม่มี**) (**เพิ่ม ดอกกรงเขมา 1 ลูกเอ็น 1 ดอกคำไทย 1**) ยาทั้งนี้เอาเสมอภาคบดทำ แท่งฝนด้วยน้ำจันทน์ กินแก่ปถวิธาตุทำเภทต่าง ๆ แล

ขนาดหนึ่ง เอา ใบบอระเพ็ด (**บอระเพ็ด**) 1 หัวหมู 1 ชีรากากี 1 ผลมะตูมอ่อน 1 เกลือ สิ้นขาว 1 กระเทียม 1 ชะเอมเทศ 1 โกฐสอ 1 เทียนดำ 1 (**ไม่มี**) ตรีภูก 1 เปลือกต้นดินเป็ด 1 สมอ ไทย 1 ใบสะเดา 1 โกฐก้านพร้าว 1 (**เพิ่ม ใบรัก 1 แผลหอม 1 กกลังกา 1**) ยาทั้งนี้เอาเสมอภาคทำ เป็นจุล บดทำแท่งด้วยน้ำผึ้งเท่าผลพุทรา กินเช้าเย็น บำบัดปถวิธาตุ 8 จำพวกตั้งแต่ผม ขน เล็บ ฟัน หนึ่ง เนื้อ เอ็น กระดูก ถ้าพิการกำเริบดังกล่าวมาแล้วนี้หายแล

ขนาดหนึ่ง เอา ใบเสนียด 1 เจตมูลเพลิง 1 เปลือกโมกมัน 1 หัวหมู 1 โกฐพุงปลา 1 ผล ผักชี 1 สมอไทย 1 สมอพิเภก 1 มะขามป้อม 1 รากทองแตก 1 แผลหอม 1 ผลกระดอม 1 บอระเพ็ด 1 กระดินแดง 1 จิงแห้ง 1 รากไคร้เครือ 1 หญ้าดินนก 1 (**เพิ่ม ใบสะเดา 1 โกฐสอ 1**) ต้มด้วยน้ำทำ น้ำมูตรโค (**น้ำมะงั่ว น้ำสุรา**) ก็ได้ เมื่อจะกินปรุงขันทศกรใส่กิน แก่ไข้ตรีโทษในปถวิธาตุคือไส้ ใหญ่ น้อยทั้ง 2 ประการหายแล

ขนานหนึ่ง เอาเปลือกหอยขม 1 หอยแครง 1 ผักแพวแดง 1 ผลจันทน์ 1 ดอกจันทน์ 1 กระวาน 1 กานพลู 1 การบูร 1 เอาเสมอภาค พริกไทยล่อนเท่ายาทั้งหลาย ทำเป็นจุล ละลายน้ำผึ้งกิน แก้ปถวิธาตุพิการ คืออาหารใหม่ อาหารเก่าหายแล

ขนานหนึ่ง เอารากข้าวปลู 1 รากสะค้าน (สะค้าน) 1 รากเจตมูลเพลิง 1 จิง 1 คีป्ली 1 (ไม่มี) ผลมะตูมอ่อน 1 สมอไทย 1 สมอเทศ 1 ผลผักชี 1 กฤษณา 1 จันทน์หอม (จันทน์เทศ) 1 มะขามป้อม 1 เห้วหมู 1 ผลพิลังกาสา 1 รากขั้มนอนหลวง 1 กกลังกา 1 ยาทั้งนี้เอาเสมอภาค บอระเพ็ด 2 ส่วน (1 บาท) คีป्ली 4 ส่วน (1 บาท) ต้มกินแก้ปถวิธาตุ คือสมองศีรยะ (เยื่อในสมองกำริบ) เมื่อเหม็นตฤดูหายแล

ยาแก้ปวดศีรยะ ให้เอา ชะเอมทั้ง 2 อบเชยเทศ 1 เปลือกคนทา 1 จันทน์หอม (จันทน์เทศ) 1 โกฐสอ 1 ใบสมิ 1 ผลผักชี 1 จิง 1 ชะมด 1 พิมเสน 1 ทำเป็นจุล กวนเป็นยานัตถ์ แก้ปวดศีรยะหายแล

ยาสุ่มสำหรับกัน ให้เอาผักหนอก 1 จิงสดแต่น้อย หอม 5 หัว เทียนดำ 1 ดินประสิวขาว 1 บดสุ่มเมื่อเหม็นตฤดูแล

เมื่อคิมหันตฤดู ให้เอา ใบเสนียด 1 เทียนดำ 1 งาเม็ด 1 งาข้าง 1 (ไม่มี) เข้าสาร 1 (ไม่มี) ดินประสิวขาว 1 บดสุ่มสมองยุบ หายปวดศีรยะโลหิตจุมกแลรายพินนั้นหายแล (โลหิตซึ่งตกทางจุมกแลไรพินแลเอาเจียนโลหิตหายแล)

เมื่อวสันตฤดู ให้เอา ใบน้ำดับไฟ 1 เทียนดำ 1 ไพล 1 หัวหอม 1 ดอกพิกุล 1 ผักขวง 1 ใบหางนกยูง 1 น้อยสามย่าน 1 ดินประสิวขาว 1 บดสุ่มห้ามปวดศีรยะ ห้ามจุมกตึงตึงนักแล

เกสาพิการ

คัมภีร์เวชศึกษา

เกสาพิการ : ให้มีอาการเจ็บตามหนังหัวและผมร่วง

คัมภีร์โรคินทาน

ผมพิการ เดือน 2, 3, 4 : ให้คันศีรยะนั้ก มักเป็นรังแค ให้เจ็บหนังศีรยะเนือง ๆ ไป

ผมพิการ : เจ็บในสมอง ให้ผมร่วง

คัมภีร์ธาตุวิภังค์

ผมพิการ เดือน 2, 3, 4 : ให้เจ็บรากผม ให้คันศีรยะ ผมหงอก ผมเป็นรังแค เจ็บหนังศีรยะ

ผมพิการ : ให้เจ็บสมองศีรยะให้ชา ให้ผมร่วงหล่น

ถ้าจะแก้ไขประกอบยานี้ ให้เอาทางตาลมาลงไฟบิดเอาน้ำถ้วย 1 ใบครามดำบิดเอาน้ำถ้วย 1 ใบยาแพรกดำบิดเอาน้ำถ้วย 1 ขมิ้นอ้อยดำบิดเอาน้ำถ้วย 1 น้ำมันงาถ้วย 1 หุงให้คงแต่น้ำมัน ปรงใส่ติกา 1 ดินกาน้ำ 1 คีตะพาน้ำ 1 ทาศีรษะแก้ผมพิษการหายแล

โลมาพิษการ

คัมภีร์เวชศึกษา

โลมาพิษการ : ให้มีอาการเจ็บตามผิวหนังและขนร่วง

คัมภีร์โรคินทาน

ขนพิษการ เดือน 2, 3, 4 : มักให้เจ็บทั่วสรรพางค์กายทุกขุมขน ให้ขนลุกขนพองทั่วทั้งตัว

ขนพิษการ : ให้เจ็บทุกขุมขนทั่วสรรพางค์กาย

คัมภีร์ธาตวิภังค์

ขนพิษการ เดือน 2, 3, 4 : ให้เจ็บทั้งสรรพางค์ทุกเส้นขน ให้ขนลุกขนพองทั้งตัว

ขนพิษการ : ให้เจ็บทุกเส้นขนทั่วสรรพางค์กาย

ถ้าจะแก้ไขทำยาน้ำมันที่แก้ผมพิษการนั้นมาหากก็ได้

แล้วจึงทำยากินภายในเอา รากส้มป่อย 1 รากพุทรา 1 มะกรูดผล 1 (เพิ่ม รากข้าวปลู 1 ข่า 1)

ต้มกิน แก้ได้ทั้งเกศา โลมาพิษการหายแล

นขาพิษการ

คัมภีร์เวชศึกษา

นขาพิษการ : ให้มีอาการปวดที่โคนเล็บ บางที่ทำให้ เล็บถอด บางที่เป็นเม็ดเป็น

คัมภีร์โรคินทาน

เล็บพิษการ เดือน 2, 3, 4 : มักให้เจ็บต้นเล็บ ให้ต้นเล็บเขียวต้นเล็บดำช้าโลหิต ให้เจ็บเสียว ๆ นิ้วมือ นิ้วเท้า

เล็บพิษการ : ทำให้ต้นเล็บชำเขียวดำก็ดี บางทีให้ฟกบวม เป็นต้นเดือนกลางเดือน บางทีให้ขบเล็บชำเป็นหนองเจ็บปวดยิ่งนัก

คัมภีร์ธาตุวิภังค์

เล็บพิการ เดือน 2, 3, 4 : ให้เจ็บต้นเล็บ ให้เล็บเขียว เล็บดำช้าโลหิต เจ็บเสียนิ้วมือนิ้วเท้า
เล็บพิการ : ให้ต้นเล็บเจ็บช้าดำเขียว บางทีให้ฟกบวม ถือเป็นตะมอยหัวเดือน
กลางเดือน บางทีให้เจ็บช้าเลือดช้าหนอง ให้เจ็บปวดเป็นกำลัง

ถ้าจะแก้ให้ประกอบ ษะมคตัน ฝ่ายศีลว่า ข้าวสุกเผาไฟให้ชน ขมิ้นอ้อย 1 ยาค่า 1 दिनประ
สัวขาว 1 บดพอกหายแล

ถ้ายังไม่ฟัง เอาฟองเบ็ด 1 เอาแต่เยื่อขาวมาประสมกันปูนที่กินกับหมากพอกเข้ารัดไว้แห้ง
เองแล

ถ้ายังไม่ฟัง ให้ประกอบยาใหม่ ใบผักปลัง 1 ใบบานเย็น 1 ข้าวสาร 1 ขมิ้นอ้อย 1 บดพอก
หายแล

ถ้าไม่ฟังท่านให้ทำยาเกร็ดแก้ต่อไปเถิด

ทันตพิการ

คัมภีร์เวชศึกษา

ทันตพิการ : เป็นร่ามะนาด เป็นฝีร่ามะนาด ฝีกราม ให้ปวดตามรากฟันแรงกินฟัน

คัมภีร์โรคนิทาน

ฟันพิการ เดือน 2, 3, 4 : มักให้เจ็บตามรายฟัน บางทีให้เป็นฝีระมะนาด บางทีให้โลหิตออก
ทางรายฟัน ให้ฟันคลอนฟันถอนออก

ฟันพิการ : หักถอนแล้วก็ดี ยังอยู่ก็ดี ก็ยอมเป็นประเวณีสืบ ๆ กันมา ถ้าเจ็บใน
ไรฟันในรากฟันในเหงือก

คัมภีร์ธาตุวิภังค์

ฟันพิการ เดือน 2, 3, 4 : ให้เจ็บไรฟัน บางทีให้เป็นร่ามะนาด บางทีให้เป็นโลหิตออกตามไรฟัน
ให้ฟันหลุดฟันคลอน

ฟันพิการ : ให้เจ็บปวดฟกบวมเป็นกำลัง ถึงฟันหลุดแล้วก็ดี มักเป็นไปตาม
ประเวณีสังสารวัฏ ให้เจ็บฟันและไรฟันไรเหงือกตลอดคอดมอง ถ้าฟัน
ยังมีหลุดมิถอน

ให้แก้ตามกระบวนร่ามะนาดนั้นเถิด

ตะโจพิการ

คัมภีร์เวชศึกษา

ตะโจพิการ : ให้คันตามผิวหนัง ให้รู้สึกลายสากตามผิวหนัง ให้เสปร้อนตามผิวหน้า

คัมภีร์โรคินทาน

หนังกำเรบ เดือน 2, 3, 4 : ให้ร้อนผิวหนังทั่วสรรพางค์กาย บางทีให้เป็นผื่นคันตุ่มเป็นผดเสปร้อนอยู่เนื่อง ๆ

หนังพิการ : ให้หนังสากหนังซาไป ถ้ามืดหรือแมลงวันจะไต่จะจับ ก็ไม่รู้สึกลายให้เสปร้อนยิ่งนัก เรียกว่าเป็นกัมมิโทษ (คือโทษเกิดแต่กรรม)

คัมภีร์ธาตุวิงศ์

หนังพิการ เดือน 2, 3, 4 : ให้ร้อนผิวหนังทั่วสรรพางค์กาย บางทีให้เป็นผื่นขึ้นทั้งตัวตุ่มหัวผดให้ปวดเสปร้อนเป็นกำลัง

หนังพิการ : ให้หนังสากทั่วทั้งตัว ถึงแม้ว่าแมลงวันจะจับหรือไต่อยู่ที่ตัว ก็ไม่รู้สึกลายให้เสปร้อนเป็นกำลังเรียกว่า กระมิโทษ

ให้ประกอบยาใส่แป้งข้าวหมาก 1 เปลือกเจียงพรา nang แอ 1 โกฐหัวบัว 1 ดอกพิกุล 1 ดอกบุญนาค 1 ดอกสารภี 1 เกสรบัวหลวง 1 (เพิ่ม สังข์ 1 โกฐสอ 1) เสมอภาคบดด้วยน้ำดอกไม้ชโลมกายหายแล (ให้บดเป็นผงบดปั้นแท่งไว้ ละลายน้ำดอกไม้ทั้งกินทั้งชโลมหายแล)

ยากิน ใส่ขิงแห้ง 1 รากมะแว้งทั้ง 2 ผลกระดอม 1 รากมูลกาแดง 1 สมอไทย 1 สมอพิเภก 1 จันทน์ทั้ง 2 (เพิ่ม สมอเทศ 1 มะขามป้อม 1 หัวหมู 1 บอระเพ็ด 1 หญ้าตีนนก 1 โกฐสอ 1 โกฐก้านพร้าว 1) เสมอภาคต้มปรุงร่งขันทศกรและน้ำผึ้ง กินแก้ไข้กัมมิโทษอันเกิดในผิวหนังหายแล

มังสังพิการ

คัมภีร์เวชศึกษา

มังสังพิการ : ให้เนื้อเป็นผื่นแดงช้า และเสปร้อน เนื้อเป็นแผลเป็นไฟเป็นหูดเป็นพรายช้า

คัมภีร์โรคניתาน

เนื้อกำริบ เดือน 2, 3, 4 : มักให้นอนสะดุ้งไม่หลับสนิท มักให้ฟกให้บวม บางทีให้เป็นหัวดำ หัวแดง หัวเขียวทั้งตัว บางทีเป็นตุ่มลมพิษ สมมุติว่าเป็นประดง เหือด หัดต่าง ๆ

เนื้อพิการ : เนื้อ 500 ชั้ว ถ้าพิการให้เสียวไปทั้งตัว มักให้ฟกที่นูนบวมที่นี้ ให้เป็นพิษ บางทีให้ร้อนดุงไฟ บางทีให้ฟกขึ้นดุงประกายคายประกายเพลิง

คัมภีร์ธาตุวิงค์

เนื้อพิการ เดือน 2, 3, 4 : ให้นอนสะดุ้งไม่สมปกติ นอนหลับไม่สนิท มักให้ฟกบวมขึ้น บางทีผุดขึ้นเป็นสีแดง สีเขียวทั้งตัว บางทีเป็นลมพิษ สมมุติว่าเป็นประดง เป็นเหือด เป็นหัด

เนื้อพิการ : ประมาณ 500 ชั้ว ให้เสียวชานไปทั่วทั้งตัว มักให้ฟกให้บวมขึ้นไม่เป็นที่ ให้เป็นพิษ บางทีให้ร้อนดุงไฟลวก บางทีให้ฟกขึ้นดุงประกายคายประกายเพลิง

ถ้าจะแก้ประสมยาเข้ากับกำมปฐะเลเผา 1 ผ่างเสน 1 รากลำโพง 1 รากหมีเหม็น รากบัวหลวง 1 เปลือกทองหลางน้ำ (รากทองหลางหนาม) 1 โกรฐก้านพร้าว 1 (เพิ่ม ดินประสีขาว 1 ดินสอพอง 1) บดด้วยน้ำหางตะเข้ต้มเป็นกระสาย ทาทั้งตัวหายแล

ถ้าบวม ให้เอาข้าวสุกใหม่ 1 ใบจีเหล็ก 1 ยาดำ 1 ขมิ้นอ้อย 1 บดละลายน้ำปูนใส ทาหายแล

ยากินภายใน ให้เอา ว่านเปราะ 1 สมอเทศ 1 เทียนดำ 1 ไพล 1 รากพินธุแดง 1 ตริภูก 1 (เพิ่ม สังข์ 1) เสมอภาคทำเป็นจุล ละลายน้ำมะนาว น้ำส้มซ่า น้ำร้อน (หรือน้ำมะกรูด) ก็ได้ ราหัดเกลือกินหายแล ขานี้ชื่อว่า สังฆเภท (สังฆเภท)

นหารูพิการ

คัมภีร์เวชศึกษา

นหารูพิการ : ให้รู้สึกถึงรัดผูกดวงใจ ให้สวังสวาย และอ่อนหิว

คัมภีร์โรคนิทาน

เอ็นกำเริบ เดือน 2, 3, 4 : มักให้นอนสะดุ้งไม่หลับสนิท มักให้ฟกให้บวม บางทีให้เป็นหัวดำ หัวแดง หัวเขียวทั้งตัว บางทีเป็นตุ่มลมพิษ สมมุติว่าเป็นประดง เหือด หัดต่าง ๆ

เอ็นพิการ : ส่วนว่าเส้นประธาน 10 เส้น มีบริวาร 2,700 เส้น นั้นก็หวาดไหวไปสิ้นทั้งนั้น ที่กล้ำกึ่งก้ำ ที่แข็งก็แข็ง ที่ตั้งดานก็ตั้งดาน ที่ขอดก็ขอดเข้าเป็นเถาไป เป็นเหตุแต่จะให้โทษนัก แต่เส้นอันชื่อว่าสุมนากับเส้นอัมพฤษณ์นั้นทำเหตุ แต่จะให้ระส่ำระสาย ให้ร้อน ให้เย็น ให้เมื่อย ให้เสียวไปทุกเส้นเอ็นทั้งตัว ตั้งแต่ที่สุดบาทตลอดขึ้นไปถึงศีรษะ ทำทางที่จะให้เจ็บเป็นเวลา แต่เส้นอัมพฤษณ์สิ่งเดียวนั้นให้โทษถึง 11 ประการ ถ้าพร้อมทั้ง 2,700 เส้น แล้วก็ตายแล ถ้าเป็นแต่ 2 เส้น 3 เส้น 4 เส้นยังแก้ได้แล

คัมภีร์ธาตุวิภังค์

เอ็นพิการ เดือน 2, 3, 4 : ให้จับสะบัดร้อนสะบัดหนาว ให้ปวดศีรษะเป็นกำลัง ท่านเรียกว่า อัมพฤษณ์กำเริบแล

เอ็นพิการ : ให้เส้นประธาน 10 เส้น และเส้นบริวาร 2,700 เส้น ให้หวาดหวั่นไหวไปสิ้นทั้งนั้น ที่กล้ำกึ่งก้ำ ที่แข็งก็แข็ง ที่ตั้งดานก็ตั้งดาน ที่ขอดก็ขอดเข้าเป็นก้อนเป็นเถาไป ที่จะเป็นโทษหนักนั้นแต่เส้นอันชื่อว่า สุมนา และอัมพฤษณ์ เส้นสุมนานั้นผูกดวงใจ มีแต่จะให้สวิงสวายทรมานทรมาย หิวโหยหาแรงมิได้ อันว่าเส้นอัมพฤษณ์นั้นมีแต่จะให้กระสับกระส่าย ให้ร้อนให้เย็น ให้เมื่อยให้เสียวไปทุกเส้นทุกเอ็นทั่วทั้งตัว ตั้งแต่ศีรษะตลอดลงไปถึงที่สุดจนเท้า บางทีให้เจ็บเป็นเวลา แต่เส้นอัมพฤษณ์นั้นให้โทษ 11 ประการ ถ้าให้โทษพร้อมกันทั้ง 2,700 เส้น แล้วก็ตายแล ถ้าเป็นแต่ 1, 2, 3, 4 หรือ 5 เส้นยังแก้ได้

ยาแก้ปถวิธาตุ คือ เส้นเอ็น ท่านให้อาจิ้งแห้ง 1 พริกไทย 1 เทียนดำ 1 ว่านน้ำ 1 โกฐพุงปลา 1 ผลกระวาน 1 กระวานทั้งใบทั้งผล 1 (คัมภีร์ธาตุวิภังค์ใช้ ใบกระวานอย่างเดียว) สะค้าน 1 เกสรบัวหลวงขาว 1 เกสรบัวหลวงแดง 1 หน้าดินนก 1 เปลือกสินเธาว์ 1 มหาหิงคุ์ 1 แก่นจีเหล็ก 1 พญามือเหล็ก 1 ยาทั้งนี้ทำเป็นจุลละลายน้ามะนาว น้ามะกรูด น้าส้มสายชู น้าสุรา (น้าส้มซ่า) ก็ได้กินแก้เส้นพิการเส้นแตกหายแล

ขนานหนึ่ง เอาเปลือกหอยโข่ง 1 หอยขม 1 หอยแครง 1 หอยตาวัว 1 หอบกาบ 1 หอยมุก 1 หอยสังข์ 1 หอยพิมพการัง 1 หอยนางรม 1 กระดุกเลื้อ 1 กระดุกวัว 1 กระดุกแพะ 1 กระดุกเลี้ยงผา 1 กระดุกควายเผือก 1 (ไม่มี) ยานี้เผาไฟไหม้โซน หนักสี่ลง 4 บาท (สี่ลง 1 ส่วน) รากตองแตก 1 รากส้มเลี้ยว 1 ส้มสันดาน 1 สี่ลง 6 บาท (สี่ลงส่วนทั้ง) หัสคุณเทศ 3 ตำลึง (2 ส่วน) รากมะตาด เครือ 10 บาท (2 ส่วนครึ่ง) ปูนผง 3 บาท (ปูนขาว 2 ส่วน 3 ส่วน 4 ส่วน ก็ได้ แต่ตามส่วนของค้าง) พริกไทยเท่ายาทั้งหลาย ทำเป็นจุลแล้วจึงเอา ค้างขี้เหล็ก 1 ค้างวงตาล 1 ค้างสำโรง 1 ค้างข้าวเป็น 1 ค้างต่อไส้ 1 ค้างผักโหมหนาม 1 ค้างพันงูแดง 1 ค้างบอระเพ็ด 1 ยาทั้งนี้แช่เป็นค้างอุ่นไฟให้ร้อน ละลายเนาวหอย กินแก้เส้นเป็นดานเป็นเถาเป็นก้อน และแก้เส้นแตกให้ปวดกำเริบต่าง ๆ กินยานี้ หายแล

แล้วท่านให้ดื่มยา ขี้เหล็กทั้ง 5 สมอทั้ง 3 มะขามป้อม 1 ใบมะกา 1 รากตองแตก 1 หัวหมู 1 บอระเพ็ด 1 ขมิ้นอ้อย 1 โกงฐน้ำเต้า 1 เถาวัลย์เปรียงสดใส่ให้มาก เทียนทั้ง 5 หนักสี่ลง 2 สลึง ยา คำ 2 บาท ฝักราชพฤกษ์ 5 ฝัก ดมกินแทรกดีเกลื้อ ตามธาตุหนักธาตุเบาเถิด ชำระน้ำเหลือง แก้ทั้ง เส้นหายแล

อภิวชิการ

คัมภีร์เวชศึกษา

อภิวชิการ : ให้เจ็บปวดในแท่งกระดูก

คัมภีร์โรคินทาน

กระดูกพิการ เดือน 2, 3, 4 : ให้เมื่อยขบทุกข้อทุกระดูก

กระดูกพิการ : กระดูกทั้งหลายประมาณได้ 300 ท่อน ถ้าพิการว่าโทษโรคนี้จะแก้เป็นอันอยาถึงนัก แต่ท่านวางยาไว้ให้แก้ตามบุญของคนไข้

คัมภีร์ธาตุวิงค์

กระดูกพิการ เดือน 2, 3, 4 : ให้เมื่อยในข้อในกระดูก

กระดูกพิการ : กระดูกแห่งเราท่านทั้งหลาย 300 ท่อน เมื่อพิการก็ดี แตกออกก็ดี น้ำมันซึ่งจุกอยู่ในข้อนั้นละลายออกแล้ว ให้เจ็บปวดกระดูก จดด้วงว่าจะเคลื่อนคลาออกจากกันทั้ง 300 ท่อนโทษดังนี้จะแก้เป็นอันยากนัก แต่ท่านไว้ยาให้แก้ตามบุญเถิด

ท่านให้ประกอบ ผลจันทร์ 1 ดอกจันทร์ 1 กระวาน 1 (ไม่มี) กานพลู 1 สี่ลงส่วน มหาหิงค์ 1 ยาค่า 1 การบูร 1 สี่ลง 4 ส่วน พริกอ่อน พริกหอมก็ได้ใส่เท่ายาทั้งหลาย (พริกหอมเท่า

ยาทั้งหลาย ถ้ามิได้พริกหอมให้เอาพริกไทยล่อนก็ใช้ได้) น้ำเปลือกมะรุ้มเป็นกระสาย บดป่นเท่าผลมะแว้งเครือ กิน 9 เม็ด 11 เม็ด 15 เม็ด ถ้าให้ชักมือกำพ้างอน้ำตาตกน้ำลายฟูมปาก ลื่นกระด้างทางแข็งมีรู้สึกตัว ฝนยานี้ด้วยน้ำร้อนก็ได้ น้ำเปลือกมะรุ้มก็ได้กินหายแล ถ้าจะให้ผายลม (ผายพริก) ละลายน้ำส้มมะขามเปียกก็ได้ น้ำมะนาวหนึ่งผลก็ได้ ฝนยา 11 เม็ด 13 เม็ด 17 เม็ดตามธาตุหนักธาตุเบา ยานี้ชื่อพรหมภักตร์น้อย แล

ขนานหนึ่งให้ยาประกอบ ผลจันทร์ 1 ดอกจันทร์ 1 กระวาน 1 กานพลู 1 ดีปลี 1 หนักสิ่งละ 2 สลึง มหาหิงคุ์ 1 การบูร 1 พริกอ่อน 1 สิ่งละ 1 บาท ยาดำ 1 รงทอง 1 ปั้งไฟ สิ่งละ 3 บาท น้ำสุราเป็นกระสายบดป่นเม็ดเท่าผลมะแว้งเครือ (น้ำกระสายดังกล่าวไว้แล้ว) ยานี้ชื่อพรหมภักตร์กลาง กินประจุลม เสมหะ และเหงื่อไคล (เลือดเน่า) ไขข้อ แก้ปถวิธาตุหายแล

ยาต้มให้ประกอบ ใบมหาสาร (ใบมหาประสาน) 300 ใบ ใบมะนาว 108 ใบ 3 ใบต่อ 1 (สามใบต่อ) ประดงข้อ 1 เทียนดำ 1 เทียนขาว 1 สิ่งละ 2 บาท โกฐกระดูก 1 เถากระทั่งติด สิ่งละ 4 บาท ขมิ้นอ้อย 6 บาท (10 บาท) ต้มกินแก้ปถวิธาตุคือ กระดูกพิการหายแล

อัฐมินชังพิการ

คัมภีร์เวชศึกษา

อัฐมินชังพิการ : ให้ขึ้นให้เป็นไข้ แล้วมีอาการเป็นเหน็บชา

คัมภีร์โรคินทาน

สมองกระดูกกำเริบ เดือน 2, 3, 4 : มักให้ปวดศีรษะเนื่อง ๆ

เชื้อในกระดูกพิการ : (คัมภีร์ไม่บอกอาการ)

คัมภีร์ธาตุวิงศ์

สมองกระดูกพิการ เดือน 2, 3, 4 : ให้ปวดศีรษะเป็นกำลัง

สมองกระดูกพิการ : (คัมภีร์ไม่บอกอาการ)

เชื้อในกระดูกพิการแล้ว ยาแก้เหมือนยาแก้กระดูกนั้นแล

วักกังพิการ

คัมภีร์เวชศึกษา

วักกังพิการ : ให้สะท้อนร้อนสะท้อนหนาว และเป็นโรค เช่น กระษัยลม

คัมภีร์โรคนิทาน

ม้ามพิการ เดือน 2, 3, 4 : มักให้ม้ามหย่อน

ม้ามแตกพิการ : ให้ม้ามหย่อน แต่มักเลือกที่ตาย

คัมภีร์ธาตุวิงศ์

ม้ามพิการ เดือน 2, 3, 4 : ให้ม้ามหย่อน มักเป็นข้างแล

ม้ามพิการ : (คัมภีร์ไม่บอกอาการ)

ถ้าจะแก้ไขเอาโคกกระสุนกำมือ 1 มะกรูดผล 1 ฝาน 3 ชิ้น (ผ่า 4 เอาแต่ 3) ขมิ้นอ้อย 5 ชิ้น ปูนขาวแช่น้ำให้ใส ทำเป็นน้ำดื่มให้กินหายแล (3 วัน ๆ ละ 3 เวลา)

ยาต้มประจำปถวิธาค คือม้ามแตก ให้ประกอบรากไม้รวก 1 (คัมภีร์ธาตุวิงศ์เป็น **ต้นทางรอก**) เห้วหมู 1 จันทน์ทั้ง 2 รากมะตูม 1 รากแดงหนู 1 เอาส่วนเท่ากันห่อผ้าขาวต้มกิน แก้เจ็บแสบร้อนแก้หนาวแก้พิษต่าง ๆ แล

หทัยพิการ

คัมภีร์เวชศึกษา

หทัยพิการ : ให้เสียอารมณ์ ให้ใจน้อย มักช้ำโกรธ ให้หิวโหย

คัมภีร์โรคนิทาน

หัวใจพิการ เดือน 2, 3, 4 : ให้คลุ้มให้คลั่งดุเป็นบ้า ถ้ามิฉะนั้นให้หิวโหยหาแรงมิได้ ให้ทุรนทุรายยิ่งนัก

ดวงหทัยพิการหรือแตก : กระทำให้เป็นคนเสียจริต ถ้ายังอ่อนอยู่ก็ให้คลุ้มดิคลุ้มร้าย มักให้ช้ำโกรธ บางทีให้ระล่ำระสาย ให้หิวหากำลังมิได้

คัมภีร์ธาตุวิงศ์

หัวใจพิการ เดือน 2, 3, 4 : ให้คลั่งไคล้ดุเป็นบ้า ถ้ามิฉะนั้นให้หิวโหยหาแรงมิได้ ให้ทุรนทุรายยิ่งนัก

หัวใจพิการ : มักให้คนนั้นเป็นบ้า ถ้ายังอ่อนอยู่ให้คลุ้มดิคลุ้มร้าย มักช้ำโกรธบางทีให้ระล่ำระสาย ให้หิวโหยหาแรงมิได้ ให้เป็นไปต่างๆ นานา

ถ้าจะแก้เอา ผลคนที่สอง 1 ใบหัดคุณเทศ 1 ผลสะบ้าบึงไฟ 6 จันทน์ทั้ง 2 ดีปลี 1 เทียน
ข้าวเปลือก 1 เทียนตาตักแตน 1 เทพทาโร 1 บดป่นแท่งไว้ฝนด้วยน้ำดอกไม้ว รำหัดพิมเสน กินหาย
แล และยานี้ชื่อ**มูลจิตใหญ่**ใช้ได้ 108 แล

ขนานหนึ่งเอา ผลเอ็นเทศ 1 สะเอนเทศ 2 ใบกระวาน 3 ดอกบุณนาค 4 พริกไทย 5 จิงแห้ง 6
ดีปลี 7 อบเชยเทศ 8 รากน้ำใจโคร 9 เกสรบัวหลวง 10 จันทน์ขาว 11 ทำเป็นจุล แล้วจึงใส่น้ำตาล
ทรายเท่ายาทั้งหลาย ละลายน้ำร้อนกินแก้ลม แก้โลหิตจับดวงหูหทัย ให้คลั่งไคล้ทรนทรหายแล
ยานี้ชื่อ**ประมณสักขะระใหญ่ (ยาสมุทรสาครใหญ่)** แล

ขนานหนึ่งชื่อ**สว่างอารมณ์** ให้เอารากบัวหลวง 1 ผลบัวหลวง 1 (ไม่มี) หัวถั่วพู 1 หัวสด 1
กระจับสด 1 สะลูด 1 (ไม่มี) ขอนดอก 1 กรูงเขมา 1 หญ้านาง 1 เกสรบัวหลวง 1 เกสรบัววม 1 เกสร
บัวเผื่อน 1 สัตตบงกช 1 สัตตบุษย์ 1 ดอกพิกุล 1 ดอกบุณนาค 1 ดอกสารภี 1 ดอกกรรณิกา 1 ชะมด
1 พิมเสน 1 หญ้าฝรั่ง 1 อำพัน 1 เกล็ดหอยเทศ 1 (เพิ่ม เปราะหอม 1 ผลถั่วพู 1 ผลบัวกระ 1) บด
ฝนด้วยน้ำดอกไม้วเทศ (หรือน้ำดอกไม้วไทย) กินชูกำลังแก้สวังสวาย ถึงบริโภคอาหารไม่ได้สัก 7 วัน
ก็ไม่ตาย แก้หทัยระส่ำระสายกินหายแล

ขนานหนึ่ง ชื่อ**สมมิตรสวาทะ** ท่านให้เอานมผา 1 สีลาขอน 1 บัลลังก์ศิลา 1 สังข์ 1 ดินถนนำ
1 แก้วเกลบ 1 ดินดานในน้ำ 1 เทียนทั้ง 5 โกรฐทั้ง 9 แผลหอม 1 บัวบก (ดอกบัวบก) 1 บัวน้ำทั้ง 5
(ดอกบัวน้ำทั้ง 5) ดอกสัตตบงกช 1 (ไม่มี) ดอกกาหลง 1 ดอกขงโค 1 ดอกโยทกา 1 ดอกพิกุล 1
ดอกบุณนาค 1 ดอกสารภี 1 ดอกกระดังงา 1 ดอกจำปา 1 ดอกคำไทย 1 ดอกสลิด 1 ดอกมะลิซ้อน 1
ดอกมะลิลา 1 ดอกช่อนกลิ่น 1 ดอกพะยอม 1 ดอกกรรณิกา 1 ดอกสำโรง 1 (ไม่มี) ดอกประดู่ 1
ดอกผักคราด 1 ดอกมหาหงษ์ 1 ดอกข่า 1 ดอกกะทือ 1 ดอกเร่ว 1 ดอกกระเจียว 1 ดอกแคทั้ง 2 (ไม่
มี) ดอกทองกวาวทั้งเครือทั้งต้น (ไม่มี) กระวาน 1 กานพลู 1 ผลจันทน์ 1 ดอกจันทน์ 1 กระลำพัก 1
(ไม่มี) กฤษณา 1 ขอนดอก 1 สะลูด 1 อบเชย 1 สนเทศ 1 ผักกะโหลม 1 ใบพิมเสน 1 ใบเจียงพรา
หอม (ใบสันพราหอม) 1 ใบชะมดต้น 1 ใบทองพันชั่ง 1 ว่านกลีบแรด 1 ว่านร้อนทอง 1 สังกรณี 1
เนระพูสี 1 ระย้อม 1 พิชนาสน 1 ว่านเพชรโองการ 1 ว่านฤาษีประสมแล้ว 1 (เพิ่ม ดอกราชพฤกษ์ 1
ดอกจิกนา 1 ดอกเข็มแดง 1 ดอกไม้วทั้งนี้ควรเอาทั้งดอกและเกสร จันทน์ทั้ง 3 ไคร้เครือ 1) สิริยา
ทั้งนี้เอาสิ่งละ 1 บาท ชะมด พิมเสน อำพัน หญ้าฝรั่ง เกล็ดหอยเทศ หนักสิ่งละ 1 สลึง กระเจา
ตะนาว 1 บาท (สลึง) บดป่นแท่งไว้ฝนด้วยน้ำดอกไม้วเทศ (หรือน้ำดอกไม้วไทยก็ได้) แทรกน้ำตาล
ทรายกิน แก้ใจพิการต่าง ๆ แก้คุณไสยอันชั่วด้วยยาคมต่าง ๆ หาย

อนึ่งลมกำเริบเข้าจับหัวใจอนึ่งแนไป กระทำให้ลิ้นกระด้างค้างแข็งอ้าปากไม่ออก ท่าน
ให้เอาชะมดเชียงส่วน 1 พิมเสน 1 การบูร 1 เทียนดำ 1 ทองคัง 1 เจตมูลเพลิง 1 สิ่งละ 2 ส่วน
กฤษณา 1 กระลำพัก 1 จันทน์เทศ 1 สิ่งละ 3 ส่วน กายาน 4 ส่วน จิง 1 ดีปลี 1 สิ่งละ 8 ส่วน สนเทศ
40 (4) ส่วน ทำเป็นจุล แล้วใส่น้ำมะนาวเป็นกระสาย บดป่นเป็นแท่งตากไว้ที่ร่มให้แห้งแล้วใส่ขวด
ปิดไว้อย่าให้ลมเข้าได้

ถ้าลมจับนิ่งแนไป ให้ฝนด้วยน้ำมะนาว 7 เม็ด คัดปากกรอกเข้าไปพื้นแล
ถ้าจะแก้ไขระส่ำระสายหิวระหายหาแรงมิได้ ให้ฝนด้วยน้ำดอกไม้มัทยไม้มเทศ น้ำตาลกรวด
ให้กินหายแล ขานี้ชื่อมหาสดมภ์ใหญ่ วิเศษนักแล
(ถ้าให้ระส่ำระสายหิวโหยหาแรงมิได้ ฝนด้วยน้ำดอกไม้มเทศหรือดอกไม้มัทยก็ได้ แทรก
น้ำตาลกรวดกินหายแล ขานี้วิเศษนัก)

ยกลงพิการ

คัมภีร์เวชศึกษา

ยกลงพิการ : ให้ดับโต ดับย่อย เป็นฝที่ดับ ดับซ้ำ

คัมภีร์โรคนิทาน

ดับพิการ เดือน 2, 3, 4 : ให้ดับโต ดับทรุด เป็นฝในดับ และดับพิการต่าง ๆ

ดับพิการแตก : เป็นเพราะโทษ 4 ประการ ประการหนึ่งกาฬผุดขึ้นในดับ จึงให้ดับ
หย่อน บางทีเป็นฝในดับย่อมให้ลงเป็นโลหิตสด ๆ ออกมา อนึ่งคือ
กาฬมูตรนั้นผุดขึ้นคั่นคั่นอยู่ในดับกระทำให้ลงเป็นเสมหะโลหิตเน่า
ปวดมวนอยู่เสมอ ให้ตาแดงเป็นสายโลหิตผ่านอยู่ คนทั้งปวงย่อม
สมมุติเรียกว่ากระสือปีศาจเข้าปลอมกิน เพราะว่าคนไข้นั้นให้เพื่อ
หาสติมิได้ ย่อมเจรจาด้วยผีโรคหมุ่นี่หมอจะแก้เป็นอันยากนักประการ
หนึ่ง เป็นด้วยปฤถิธาตุนั้นแตกเองจึงให้ระส่ำระสาย แล้วก็ให้หอบ
ให้ไออยู่เป็นนิจ จะบริโภคอาหารก็ไม่ได้ จะหายใจไม่ถึงท้องน้อย

คัมภีร์ธาตุวิภังค์

ดับพิษาร เดือน 2, 3, 4 : ให้ดับโตดับทรุด มักเป็นฝีในตับ กาฬขึ้นในตับ

ดับพิษาร : เป็นโทษ 4 ประการ ล่วงเข้าลักษณะอดิศาร คือกาฬผุดขึ้นในตับให้ดับ
หย่อนแลทรุด บางทีเป็นฝีขึ้นในตับ ย่อยให้ลงเป็นเลือดสดๆออกมา
อันนี้คือกาฬผุด ผุดขึ้นดันล้นกินอยู่ในตับ ให้ลงเสมหะแลโลหิตเน่า
ปวดมวนเป็นกำลัง ให้ลงวันละ 20 หรือ 30 หน ให้ตาแข็งแลแดงเป็น
สายเลือดผ่านตาไป แพทย์ไม่รู้ถึงสำคัญว่าเป็นบิด โทษกาฬผุด
กระทำต่างๆ ย่อมนั่งอยู่มิได้คุณ สมมุติว่าปีศาจกระสือเข้าปดอมกิน
เพราะคนไข้นั้นมักให้เพื่อหาสดมิได้ ย่อยเจรจาด้วยผี มิใช่ปีศาจแล
กระสือเลย โรคหมูนี้นั้นหากเป็นเองเป็นเพราะโทษปถวิธาตุแตก มัน
ให้ระส่ำระสายเป็นกำลัง บริโภคอาหารมิได้ ให้หายใจไม่ถึงท้องน้อย

ลักษณะดังนี้คือปถวิธาตุโทษทั้ง 4 ประการ ซึ่งกล่าวมาล้วนตัดถ่ายเดียว ถ้ายังไม่พร้อมกัน
ท่านให้แก้ไปด้วยสรรพคุณยาตามบุญเกิด ถ้าแพทย์ผู้ใดจะแก้ต้นข้อต้นเถา ถือปถวิธาตุซึ่งแตกนั้น
ก่อน ท่านให้ทำยาชื่อว่าบุญจอำมฤตย์ (บุญจอำมฤตย์) ชำระให้ลงเสียให้สิ้นร้าย แล้วจึงแต่งยา
สำหรับธาตุกินต่อไป เอรากมะตูม 1 รากมะตูม 1 รากทองพันชั่ง 1 โกฎทั้ง 5 เทียนทั้ง 5 ผลสมอทั้ง
3 พรหมผักชีทั้ง 2 สารส้ม 1 (เพิ่ม น้ำประสานทองสด 1 ดินประสีขาว 1 เปราะหอม 1 สิ่งละ 1
ส่วน) จิงแห้ง 1 รากมูลกาแดง 1 จุกโรหินี 1 เทพทาโร 1 สมุลแว้ง 1 โคลกกระสุน 1 (เพิ่ม เจตมูลเพลิง
1) สิ่งละ 2 ส่วน สะค้าน 1 คีปรี 1 ช้าพลู 1 สิ่งละ 3 ส่วน เปลือกโมกมัน 4 ส่วน หัวเหว้หมู 8 ส่วน
(5 ส่วน หรือ 8 ส่วน) จะต้มก็ได้ จะทำเป็นจุลก็ได้ละลายน้ำมะนาว น้ำมะกรูด น้ำผึ้ง น้ำส้มช้ำก็ได้
กินหายแล

ขนานหนึ่งเอา แก่นพรม 1 หัวใจไวยราบ (หัวใจพระยาไวยราบ) 1 แก่นแสมทั้ง 2
มหาละลาย 1 ขมิ้นเครือ 1 สิ่งละส่วน (ขมิ้นเครือเท่ายาทั้งหลาย) ถ้าจะดองใส่ดีเกลือลงส่วน 1 ดอง
ด้วยสุรา 5 ทะนาน ถ้าจะทำเป็นจุลให้ละลายด้วยน้ำใบมูลเหล็ก 1 น้ำมะนาว 1 น้ำมะกรูด 1 น้ำส้มช้ำ
1 น้ำขมิ้นอ้อย 1 ก็ได้ (คัมภีร์ธาตุวิภังค์ใช้น้ำกระสายอย่างใดอย่างหนึ่ง) กินแก้ดับหย่อนหายแล

ขนานหนึ่งชื่อว่า กล่อมนางนอน (กล่อมนางนอน (ใหญ่)) เป็นยาล้อมดับไม่ให้ดับทรุดลง
ไปได้ ท่านให้เอาเทียนทั้ง 5 โกฎทั้ง 9 รากไคร้เครือ 1 สังกรณี 1 เกสรบัวน้ำทั้ง 5 ดอกพิกุล 1 ดอก
บุณฑก 1 ดอกสารภี 1 ดอกมะลิ 1 กฤษณา 1 กระลำพัก 1 ชะลูด 1 อบเชย 1 (ไม่มี) ชะเอมเทศ 1 น้ำ
ประสานทอง 1 ผงใบลาน 1 กระดองปูป่า 1 ชะมด 1 พิมเสน 1 เสมอภาค น้ำดอกไม้เป็นกระสาย
บดแล้วใส่ขันสัมฤทธิ์ลั่นควนเทียนให้สับกัน แล้วจึงปั้นแท่งไว้ฝนด้วยน้ำดอกไม้ น้ำกฤษณา 1 กิน
แก้ระส่ำระสาย ถ้างลงเป็นมูกเป็นเลือด ละลายน้ำกล้วยดิบ ถ้าจะแก้เสมหะน้ำมะเดื่อดิน (ใช้น้ำเกลือ
น้ำมะแว้งเครือ) แก้วร้อนละลายน้ำดอกไม้ทั้งกินทั้งชโลม ถ้างล้อมดับดับพิษ ฝิพิษ ใช้พิษตาน พิษ

ทรงขโมย พืชผักพา เอารากหมาผู้หามาเมีย 1 (รากหมาผู้ 1 หามาเมีย 1) รากมะเฟือง 1 ราก
ต่อไส้ 1 ฟาง 1 ดมทำน้ำกระสายละลายยากินหายแล

ขนานหนึ่งเอา รากมะขาม 1 รากมะนาว 1 รากมะกรูด 1 ดมน้ำ 3 ส่วนเคี่ยวให้เหลือส่วน 1
ให้กินเสียก่อนแล้วจึงทำยาพอก

เอากะดุกคน กระดุกค่าง กระดุกควาย กระดุกสุกร (กระดุกค่างควาย กระดุกค่างสุกร) เผา
ไหม้โชน ขมิ้นอ้อย 1 ไพล 1 สิ่งละเสมอภาค บดพอกยอดดอกหายแล

ถ้าไม่พึงให้ประกอบ ใบเสนียด 1 รากผักหนาม 1 รากตุ้มกา 1 รากผีเสื้อใหญ่ผีเสื้อน้อย 1
(รากผีเสื้อใหญ่ 1 รากผีเสื้อน้อย 1) รากตาเสือ 1 รากมูลเหล็ก 1 รากมะตูม 1 รากมะดุก 1 รากคัดเค้า
1 รากมะกาดัน 1 (ไม่มี) รากมะกาเครือ 1 (ไม่มี) โคลงทะนง 1 ดับเต้าทั้ง 2 ขอบชะนางทั้ง 2 รากปรู 1
รากคาง 1 รากเล็บมือนาง 1 รากมะหวด (รากสีหวด) 1 รากซ้องแมว (รากซองแมว) 1 หนุ้าป็นตอ
(หนุ้าบ็นตอ) 1 รากผักไผ่ 1 รากฟักเขา 1 รากครามทั้ง 2 ตะไคร้ทั้ง 2 รากหมอน้อย 1 รากสนุ่น 1
รากคากรอง 1 (รากซ้องกลอง 1) รากไก่ไข่ 1 รากบัว 1 รากระย้อม 1 ว่านน้ำ 1 สลัดไค 1 ชิงช้าชาลี
ทั้ง 2 รากมะเขือป่า 1 (ไม่มี) รากกล้วยดิบ 1 รากกรวย 1 (ไม่มี) รากคนทา 1 หัวเอ็น 1 รากเลาแดง
(รากเหลาเหล็ก) 1 รากมะพร้าว 1 รากตาล (รากโดนด) 1 (เพิ่มรากมะตาดัน 1 รากมะตาดเครือ 1
รากครอบนา 1 รากกระดอน 1 รากระหุ้งทั้ง 2 รากมะเดื่อดิน 1 รากกล้วย 1 จิง 1) สิริยา 49 สิ่งนี้ สับ
ใส่หม้อต้ม รมก็ได้ หุงเป็นขี้ให้กินก็ได้หายแล

ถ้ายังไม่พึงให้เอา รากละหุ่ง 1 รากประดู่ 1 เอื้องเพชรมา 1 หัวกระเซ้าฝิมด 1 เปล้าทั้ง 2 ราก
สนุ่น 1 ถาชิงช้าชาลี 1 รากมะเดื่อ 1 รากขี้เหล็ก 1 รากผีเสื้อทั้ง 2 รากเทียน 1 หัสศุณทั้ง 2 ราก โกร
ทั้ง 2 รากเจตมูลเพลิง 1 รากมะงั่ว 1 รากมะนาว 1 รากเล็บเหยี่ยว 1 สับตากให้หมาด ดมน้ำ 3 ส่วน
เคี่ยวให้เหลือแต่ส่วน 1 แล้วให้สวกากขึ้นตาก ทำเป็นจุล จึงเอายานี้ปรงลงอีก พิมเสน 1 มหาหิงค์ 1
เปลือกมะขาง 1 เทียนดำ 1 เทียนแดง 1 โกฐสอ 1 โกฐเขมา 1 จันทน์ทั้ง 2 จิงแห้ง 1 ดีปลี 1 กำยาน 1
ยาทั้งนี้ทำจุลปรงลง แล้วจึงเอาสลดหนัก 6 บาท ประสะเสียก่อน วันที่ 1 ให้ดมด้วยใบพลูแกล วันที่
2 ให้ดมด้วยข้าวพลู วันที่ 3 ให้ดมด้วยใบพริกเทศ วันที่ 4 ให้ดมด้วยใบมะขาม วันที่ 5 ให้ดมด้วย
น้ำเกลือ วันที่ 6 ให้ดมด้วยเข้าสุก วันที่ 7 ให้ดมด้วยมูลโคดำ ครั้นดมด้วยยาทั้ง 7 นี้ แล้วเอายา
สลัดไค 4 บาท ประสมกันเข้า พริกไทยเท่ายาทั้งหลาย แล้วปรงลงที่ยาผงทำไว้นั้น คลุกเข้ากับน้ำยา
ดมที่รินไว้นั้น คลุกการกันเข้าตากให้แห้งป็นแท่งเท่าเมล็ดพริกไทยกินทีละเม็ด ลงจนถึงเสมหะ แก่
ดับทรุด ดับพิการ เป็นต่าง ๆ ดังกล่าวมานั้นหายแล ยาขนานนี้ใช้ได้ 1000 หนึ่งแล

กิโถมกั๊งพิการ

กัมภีร์เวชศึกษา

กิโถมกั๊งพิการ : ให้ออกเหงื่อ ให้กระหายน้ำ และเป็นโรค เช่น ริดสีดวงแห้ง

คัมภีร์โรคניתาน

ผังพิศพิการ เดือน 2, 3, 4 : ให้เจ็บให้อาเจียนจุกเสียดกลับเข้าเป็นเพื่อลม

ผังพิศพิการแตก : ทำให้ออกแห้ง ระบายน้ำ คือโรคริดสีดวงแห่งนั้นแล

คัมภีร์ธาตวิภังค์

ผังพิศพิการ เดือน 2, 3, 4 : ให้เจ็บให้จุกเสียด ให้อาเจียน ให้แตกขึ้นแตกลง กลายเป็นลม

ผังพิศพิการ : มักให้อบแห้ง ระบายน้ำ อย่างนี้คือโรคริดสีดวงแห่งนั้นแล

ถ้าจะแก้ให้ปรุขยา เอารากเปล่าน้อย 1 รากหญ้างวงช้าง 1 พริกไทย 1 จิง 1 หอม 1 กระเทียม 1 เกลือ 1 สิ่งละ 7 บดให้กินหายแล

ถ้าไม่ฟัง เอาสุพรรณธันเหลือง 1 ดินประสิวขาว 1 ผลสตอด 1 บดด้วยน้ำกล้วยดิบ ปั้นเท่า เมล็ดพริกไทยกินทีละเม็ดใส่ในมะนาวกินหายแล

ปัทมพิการ

คัมภีร์เวชศึกษา

ปัทมพิการ : ให้ขัดในอก ให้แน่นในอก ให้ท้องพอง ให้อ่อนเพลียกำลังน้อย

คัมภีร์โรคניתาน

พุงพิการ เดือน 2, 3, 4 : มักให้ปวดท้องแตกขึ้นลง ปวดขบอยู่เนื่อง ๆ

พุงพิการแตก : ให้ขัดอกให้ลงท้อง ๆ ขึ้นท้องพอง ให้แน่นในอกในท้อง บริโภคอาหารไม่ได้

คัมภีร์ธาตวิภังค์

พุงพิการ เดือน 2, 3, 4 : ให้ปวดท้องแตกขึ้นแตกลง ปวดขัดเป็นกำลัง

พุงพิการ : ให้ขัดอก ให้ท้องขึ้นท้องพองให้แน่นในอกในท้อง กินอาหารมิได้

ถ้าจะแก้ให้เอาเบญจกุล 1 ขมิ้นอ้อย 1 บอระเพ็ด 1 รากข้าวปลู 1 ผลมะตูมอ่อน 1 รากขั้มนอน 1 พรรณผักชี 1 หัวหัวหมู 1 เสมอภาค ต้มให้กินบำรุงธาตุเสียก่อน

ถ้าไม่ฟังให้เอา หญ้าพันงูแดง 1 รากมะดูก 1 (ไม่มี) รากไก่อให้ 1 รากเบญจมาศ 1 ใบพลูแก่ 1 (เพิ่ม รากมะตูม 1) ต้มอาบหาย

ถ้าไม่ฟังให้เอา เปลือกฝรั่ง 1 พรายชะมด (พรายชะมบ) 1 ต้มอาบ

ถ้าไม่ฟังให้เอา พิลังกาสาทั้ง 5 ต้มด้วยสุราให้กินหายแล

ปัสสาวะพิการ

คัมภีร์เวชศึกษา

ปัสสาวะพิการ : ให้กระหายน้ำ ให้ร้อนในอก ให้หอบหนัก เรียกว่ากาฬขึ้นที่ปอด

คัมภีร์โรคนิทาน

ปอดพิการ เดือน 2, 3, 4 : มักให้ปวดเป็นพิษ ให้กระหายน้ำอยู่เนื่อง ๆ

ปอดพิการแตก : อาการดุจไข้พิษ คือกาฬขึ้นในปอด ให้ร้อนอกกระหายน้ำ แล้วหอบจนโครงลด ให้กินน้ำจนปอดลอยจึงหายอยาก บางทีกินน้ำจนน้ำออกมาจึงจะหายอยาก

คัมภีร์ธาตุวิภังค์

ปอดพิการ เดือน 2, 3, 4 : ให้เจ็บปอดให้เป็นพิษ ให้กระหายน้ำเป็นกำลัง กินน้ำจนปอดลอยจึงหายอยาก

ปอดพิการ : กระทำอาการดุจไข้พิษ กาฬขึ้นในปอดจึงทำให้ร้อนในอก กระหายน้ำ ให้หอบดุจตั้งสุนัขหอบแดงจนโครงลด ให้กินน้ำจนปอดลอยจึงหายอยากแล บางทีกินจนน้ำออกมาจึงหายอยาก

ถ้าจะแก้เอารากกระถินพินามมาต้มกินหาย

ถ้าไม่ฟังให้เอาเปลือกมูลอ้าย 1 เชือกเถาวัลย์ (เชือกเขาวรรณ) 1 ดึงต้น 1 รากทรงบาดาล 1 รากปลั่งกาสา 1 ต้มกินหาย

ถ้าไม่ฟังให้ต้มเบญจธาตุบรรจบให้กินหายแล

อัมตังพิการ

คัมภีร์เวชศึกษา

อัมตังพิการ : ให้ลงเป็นกำลัง ให้แน่น ให้ไส้ติบ

คัมภีร์โรคนิทาน

ไส้ใหญ่พิการ เดือน 2, 3, 4 : มักให้สะอึก ให้หาว ให้เรอ

ไส้ใหญ่พิการแตก : กินอาหารผิดสำแดง ให้ปวดท้อง ให้ขัดอก บางทีให้ลง ให้อาเจียน คือลมกรรมชวาท พัดให้เสมหะเป็นดานกลับเข้าไปในท้องในทรวงอก แล้วให้ตัดอาหารยอมว่าไส้ติบ

คัมภีร์ธาตุวิภังค์

ไส้่น้อยพิการ เดือน 2, 3, 4 : ให้สะอึก ให้หาวให้เรอ

ไส้่น้อยพิการ : ให้กินอาหารผัดสำแลง ให้ปวดท้องให้ขัดดอก บางทีให้ลงให้อาเจียน
อันนี้ให้ลมกับมั่วชาติ ผัดเอาแผ่นเสมหะให้เป็นดาน กลัดเข้าในท้อง
ในทรวงอกก็ตัดอาหารท่านว่าไส้ตีบไป

ถ้าจะแก้ให้อาเจยลมเผา (ผอยลมเผาไฟ 1 ผอยลมเผาไฟ 1) พริก 7 จิง 7 กระเทียม 7 (ไม่
มี) หอม 7 บดละลายน้ำร้อนให้กินหายแล

ถ้าไม่ฟังให้อาเจย ว่านไข่เน่า 1 (ว่านนํ้า 1 เปลือกไข่เน่า 1) หัสคุณเทศ 1 เปล้าน้อย 1 พริก 1
จิง 1 หอม 1 ทำเป็นจุดละลายน้ำร้อนกินหาย

ถ้าไม่ฟังให้อาเจยแก้มะหาด 1 (สิ่งละ 1 ส่วน) พริก 1 จิง 1 หอม 1 กระเทียม 1 สิ่งละ 7 ต้ม
(ต้ม 3 เอา 1) กินหายแล

อันตคุณังพิการ

คัมภีร์เวชศึกษา

อันตคุณังพิการ : ให้เรอให้หาว ให้อุจจาระเป็นโลหิต ให้มีดหน้าตามัว ให้เมื่อยบั้นเอว
ให้เสียตอกราวข้าง ให้ร้อนท้อง ร้อนคอ ให้ตกอุจจาระเป็นหนอง

คัมภีร์โรคนิทาน

ไส้่น้อยพิการ เดือน 2, 3, 4 : มักให้พะอืดพะอม ท้องขึ้นท้องพอง มักเป็นท้องมานกระษัย บางที
ให้ลงท้องตมูกตกลือคเป็นต่าง ๆ

ไส้่น้อยพิการแตก : ให้วิ่งเวียนหน้าตา จะลุกยืนขึ้นให้หาวให้เรอ ให้จุกให้เสียด ให้เจ็บ
หลังเจ็บสะเอว ให้เสมหะขึ้นคอ ให้ร้อนคอร้อนท้องน้อย เป็นลมคลื่น
ให้ตกโลหิต ให้ตกหนอง

คัมภีร์ธาตุวิภังค์

ไส้ใหญ่พิการ เดือน 2, 3, 4 : ให้พะอืดพะอม ให้ท้องขึ้นท้องพอง มักเป็นท้องมาน ลมกระษัย
บางทีให้ลงท้องตมูกตกลือคโลหิต ให้เป็นไปต่าง ๆ แล

ไส้ใหญ่พิการ : ให้วิ่งเวียนหน้าตา จะลุกยืนให้หาวเรอ ให้ขัดดอกเลเสียดข้าง ให้เจ็บ
หลังเจ็บเอว ให้ไอเสมหะขึ้นคอ ให้ร้อนคอร้อนท้องน้อย มักให้เป็น
ลมเรอโอก ให้ตกเลือดตกหนอง

ถ้าจะแก้ เอาเหล้าแดง 1 รากตะไคร้หน้า 1 หีบลม 1 รากมะเดื่อปล้อง 1 มะเดื่อชุมพร 1 ต้ม (ต้ม 3 เอา 1) กินหายแล

ขนานหนึ่ง เอาดีปลี 1 เปล้าน้อย 1 สะค้าน 1 รากจิงจื่อหลวง 1 พลูป่า 1 (เข้าพลูก็ว่า) จิงเครง 1 เกลือสินเธาว์ 1 ศิริยาทั้ง 7 สิ่งนี้ทำเป็นจุล ละลายน้ำร้อนกินหายแล

ขนานหนึ่งเอา ใบพลวง 1 รากอ้อยแดง 1 (รากกล้วยแดง 1) รากกล้วยดิบ 1 รากกล้วยหอม 1 รากดาเลื่อ 1 ต้ม (ต้ม 3 เอา 1) กินหายแล

ถ้าไม่ฟังเอา ใบผักหนอก 1 รากก้างปลาแดง 1 รากกำจาย 1 รากปานใบ 1 ยอดมะม่วง 7 ยอด พริก 7 จิง 7 หอม 7 กระเทียม 7 เลือดแรด 1 ทำเป็นจุลบดปั้นเม็ดเท่าพริกไทย กินในเวลาเช้า ๆ หายแล

อุทรยังพิการ

คัมภีร์เวชศึกษา

อุทรยังพิการ : ให้ลงท้อง ให้จุกเสียด ให้พะอืดพะอม ให้สะอึก

คัมภีร์โรคนิทาน

อาหารใหม่พิการ เดือน 2, 3, 4 : มักให้ลงท้องลงแดง มักให้อาเจียนมักให้ป่วง 7 จำพวก

อาการใหม่พิการแตก : ถ้าบริโภคอาหารเข้าไปอืดแล้วเมื่อใด ก็ทำให้ร้อนท้องนัก บางทีให้สะอึก บางทีให้ขัดในอก แล้วให้จุกเสียดตามชายโครงให้พะอืดให้พะอม คนสมมุติว่าไฟธาตุหย่อน จะเช่นอย่างสมมุติว่านั่นหาไม่ อาการอย่างนี้ย่อมเป็นโทษ เพราะเสพอาหารที่ไม่เคยบริโภคนั้น ประการหนึ่งคืออาหารดิบประการ 1 ลมกุณิสยवादพัดไม่ตลอด ก็ให้เป็นต่าง ๆ บางทีให้ลง บางทีให้เป็นพรรดึก แดกขึ้นแดกลง กินอาหารไม่ได้

คัมภีร์ธาตุวิงศ์

อาการใหม่พิการ เดือน 2, 3, 4 : ให้ลงแดง ให้ราก มักเป็นบ่วง 7 จำพวก

อาการใหม่พิการ : กินเข้าๆ ไปอ้อมแล้วเมื่อใด มักให้ร้อนท้องนัก ลงที่ให้ลงดุจกินยา
ลงที่ให้สะอึกขัดหัวอก แล้วให้จุกเสียดตามชายโครงพะอืดพะอม
สมมุติว่าไฟธาตุนั้นหย่อน โรคทั้งนี้ยอมให้โทษเพราะอาหารมิควร
กินนั้นอย่าง 1 กินอาหารดิบอย่าง 1 ลมในท้องพัดไม่ตลอดมักแปรไป
เป็นต่างๆ บางทีให้ลงท้อง บางทีให้ผูกเป็นพรรดิก ให้แตกขึ้นแตกลง
กินอาหารมิได้

ถ้าจะแก้ไขให้เอาไก่ให้ 7 ยอด พริก 7 จิง 7 กระเทียม 7 พริกเทศทั้ง 5 เอาเสมอภาคบดเป็น
กลอนกินหายแล

ถ้ายังไม่ฟังให้เอาเบญจกานี 1 พริก 7 จิง 7 (กระเทียม 7) รากเข้าสาน 7 ราก คัม (คัม 3 เอา
1) กินหายแล

แล้วจึงให้ประกอบยาปถวิธาตุ เอาพริกส่วน 1 จิงแห้ง 2 ส่วน สะค้าน 3 ส่วน ข้าวพลู 4 ส่วน
รากเจตมูลเพลิง 8 ส่วน เปลือกโมกหลวง หัวกกกังกา ขมิ้นอ้อย สิ่งละ 10 ส่วน บอระเพ็ด 12 ส่วน
ดีปลี 16 ส่วน หัวแห้วหมู 1 เปลือกไข่เน่า 1 ดอกบุนนาค 1 สิ่งละ 21 ส่วน คัมกินหายแล (คัมภีร์ธาตุ
วิงศ์กล่าวว่า อนึ่งท่านให้แต่งยาปถวิธาตุ เอาพริกส่วน 1 จิงแห้ง 2 ส่วน สะค้าน 3 ส่วน รากข้าวพลู
4 ส่วน แห้วหมู 7 ส่วน เปลือกไข่เน่า 8 ส่วน คัม 3 เอา 1 กินหายแล)

กริสังพิการ

คัมภีร์เวชศึกษา

กริสังพิการ : ให้อุจจาระไม่ปกติ ธาตุเสียมักจะเนื่องมาแต่ตานขโมย และเป็นโรค
เช่น ริดสีดวง

คัมภีร์โรคนิทาน

อาหารเก่าพิการ เดือน 2, 3, 4 : มักให้กินอาหาร ไม่รู้จักรสเป็นต้น ที่จะให้บังเกิดโรคต่าง ๆ เพราะ
อาหารแปลกสำแดง

อาหารเก่าพิการแตก : ทราบขโมยกินไล่ไส้ ถ้าพ้นกำหนดทราบแล้วคือริดสีดวงกลุนั้น

คัมภีร์ธาตุวิภังค์

อาการเก่าพิการ เดือน 2, 3, 4 : กินอาหารไม่มีรส เป็นต้นที่จะให้เกิดโรคต่างๆ เพราะอาหารผิดปกติ
สำคัญ

อาการเก่าพิการ : ให้ชางขโมยกินไล่ ถ้าพ้นกำหนดช่วงแล้ว ก็เป็นโรคสืดวงนั้นเอง
แล

ถ้าจะแก้ไขเอา พญาลำแพน 1 รากหนามแดง 1 ฝ้ายแดง 1 เอาทั้งรากทั้งใบ รากหนามมูล
แรด 1 เมื่อต้ม (ต้ม 3 เอา 1 แล้ว) ประง ฟริก 7 จิง 7 ต้มกินหายแล

ถ้าไม่ฟังเอา รากผักเสี้ยน 1 รากมะเกลือ 1 รากมูลกาแดง 1 ต้ม (ต้ม 3 เอา 1 แล้ว) ประง ฟริก
7 จิง 7 กระเทียม 7 ต้มกินหายแล

ถ้าไม่ฟังเอา มะกรูดผล 1 ต้มให้สุกกระทุ แล้วชั่งกับเบญจกูลให้น้ำหนักเท่ากัน จึงใส่ การบูร
1 ฟริกไทย 1 เกลือ 1 สิ่งละเท่า ๆ กัน สิ่งละส่วน มหาหิงคุ์ 1 กระเทียม 1 สิ่งละ 2 ส่วน ประสมเข้า
ด้วยกัน บดให้กินมือละ 1 สลึง กินเช้ากินเย็นบำรุงธาตุ แก่โรคสืดวงคุณหายแล

มัตถกัมมัตถอลงคังพิการ

คัมภีร์เวชศึกษา

มัตถกัมมัตถอลงคังพิการ : ให้หูตึง ให้มัวตา ให้ลิ้นกระด้าง ให้คางแข็ง

คัมภีร์โรคนิทาน

สมองศีรษะพิการ เดือน 2, 3, 4 : ให้ปวดศีรษะยิ่งนัก ให้ตาแดง ให้คั่ง เรียกว่าสันนิบาตต่อกัน
กับลม

สมองศีรษะพิการแตก : ให้เจ็บในกระบาน ศีรษะดังจะแตก ให้ตามืด ให้หูตึงปากและจมูกเฟด
ขึ้น ลิ้นกระด้าง เดิมเป็นเพราะสันนิบาตลมปะกัง ถ้ายาใดแก้ไขไม่หาย

คัมภีร์ธาตุวิภังค์

สมองศีรษะพิการ เดือน 2, 3, 4 : สมองศีรษะเมื่ออยู่ดีเป็นปรกตินั้น สมองศีรษะเราทั้งปวงนี้พร่องจากกระบาลศีรษะประมาณเส้นตอกใหญ่ ๆ ถ้าเจ็บปวดพิการใช้มันในสมองนั้นก็เดือดขึ้นเต็มกระบาลศีรษะ ให้ปวดศีรษะเป็นกำลังแก้มิฟังให้ในตาแดงให้คลั่งเรียกว่าสันนิบาต ต่อเมื่อใดได้สุ่มยาเป็นสุขุม มันในสมองยุบลงเป็นปรกติแล้วจึงหายปวดศีรษะ

เยื่อในสมองศีรษะพิการ : ให้เจ็บกระบาลศีรษะดังจะแตกให้ตามัวหูตึง ปากแดงมูกให้ชักขึ้นเพ็ดไป ให้ลิ้นกระด้างคางแข็งแลลักษณะดังนี้ เคนเมื่อจะเป็นเพราะโรคแห่งลมปะกัง ให้ปวดหัวเป็นกำลัง ถ้าแก้มิฟังตาย

ถ้าจะแก้เอา เมล็ดพรรณผักกาด 1 ผลผักชี 1 หอมแดง 1 กระเทียม 1 ขมิ้นอ้อย 1 ไพล 1 ยอดกุ่มทั้ง 2 ตำพอกกระหม่อม 3 วันหาย

ถ้าไม่ฟังให้หักอกโลหิตที่ศีรษะออกเสีย แล้วจึงให้ประกอบยาใหม่ ใบฝรั่ง 1 ใบชุมกาถัน 1 มูลแรด 1 (ใบขี้แรด 1) บดด้วยน้ำส้มมะขี้จั่ว ห่อผ้าขาวอุ่นไฟให้ร้อน ประคบลงที่เจ็บ 3 วันหายแล

แล้วจึงให้กินยาภายใน เปลือกโลด 1 หญ้ารงกา 1 หัวเหี่ยวหมู 1 เปลือกโมกมัน 1 (มูกมัท 1) ผลผักชีล้อม 1 ผักชีลา 1 เปลือกสมุลแว้ง 1 การบูร 1 สิ่งละส่วน จิง 2 ส่วน รากข้าวปลู 3 ส่วน สะค้าน 5 ส่วน คีป्ली 6 ส่วน เจตมูลเพลิง 7 ส่วน ยาทั้งนี้ทำเป็นจุลไว้ ละลายน้ำผึ้งกินหายแล

สมุฏฐานอาโปพิการ

กัมภีร์โรคนิทาน

อาโปธาตุพิการตามฤดู : เดือน 11, 12, 1 กินผักและอาหารทั้งปวงผิสดำแดง

กัมภีร์ธาตุวิภังค์

อาโปธาตุพิการตามฤดู : เดือน 11, 12, 1 ทั้ง 3 เดือนนี้ กินผักและอาหารทั้งปวงผิสดำแดง

ถ้าจะแก้ให้ประกอบยานี้ เอรากเจตมูลเพลิง 1 โกฐสอ 1 ผลผักชี 1 จิงแห้ง 1 คีป्ली 1 ผลมะตูมอ่อน 1 เกาสะค้าน 1 หัวหมู 1 กกลังกา 1 รากขมิ้น 1 เปลือกโมกมัน 1 จันทน์ทั้ง 2 เปลือกสมุลแว้ง 1 ดอกพิทูร 1 ดอกนูนนาค 1 ดอกสารภี 1 บัวหลวง (เกสรบัวหลวง) 1 (เพิ่ม ลูกพิลังกาสา 1 รากคัตถ์ 1) ยาทั้งนี้เอาเสมอภาคต้ม 3 เอา 1 กินแก้อาโปธาตุพิการ

ปัตตะพิการ

กัมภีร์เวชศึกษา

พัทธะปัตตะพิการ : ให้มีอาการคลุ้มคลั่งเป็นบ้า

อพัทธะปัตตะพิการ : ทำให้ปวด ศีรษะ ตัวร้อน สะท้านร้อนสะท้านหนาว ตาเหลือง ปัสสาวะเหลือง จับไข้

กัมภีร์โรคนิทาน

คิพิการ เดือน 11, 12, 1 : มักขี้งโกรธมักสะดุ้งใจ

คิแดก : ทำให้คนไข้คลั่งไคล้ไหลหลงละเมอเพื่อพก นอนสะดุ้งหวาดหวั่น บางทีให้ลงอุกนิหาร ให้ลงเขี้ยว ลงแดง ลงเหลืองออกมา ทำให้หาสติมิได้

กัมภีร์ธาตุวิภังค์

คิพิการ เดือน 11, 12, 1 : มักให้ขี้งโกรธ มักให้สะดุ้งตกใจ ให้หวาด

คิพิการหรือแดก : ทำให้คนผู้นั้นหาสติมิได้

ถ้าจะแก้ให้เอา เทียนข้าวเปลือก 1 (หนัก 2 บาท) เทียนตาตุ๊กแตน 1 (หนัก 2 บาท) เทพทาโร 1 (หนัก 2 บาท) เปลือกมะขาง 1 (หนัก 2 บาท) เปลือกไข่นา 1 (เพิ่ม เทียนดำ หนัก 2

บาท) เอาเสมอภาคทำเป็นจุล บดแทรกดีจระเข้ (1) มาก ๆ ละลายน้ำดอกไม้วีร่าหัดพิมเสน กินแก้
คลั่งไคล้ไหลหลงละเมอเพื่อพิกหายแล

ขนานหนึ่ง**แก้ลงท้อง** เอาผลจันทน์ 1 ผลเบญจกานี 1 เปลือกมะขามขบ 1 ครั้ง 1 ยาฟัน 1
เปลือกผลทับทิม 1 กำยาน 1 เปลือกมังคุด 1 ผลมะตูม 1 (ไม่มี) เอาเสมอภาคทำเป็นจุล ละลายน้ำ
เปลือกผลทับทิมดื่มกินหายแล

เสมหะพิการ

คัมภีร์เวชศึกษา

ศอเสมหะพิการ : ให้อาเจียรคอก คอแห้ง เป็นหืด

อูระเสมหะพิการ : ให้พอมเหลืองเป็นดาน เป็นเถาให้แสบในคอ ออกแห้ง

คูดเสมหะพิการ : ให้ตกอุจจาระเป็นเสมหะ และโลหิต เช่น มูกเลือด

คัมภีร์โรคินทาน

เสมหะพิการ เดือน 11, 12, 1: กินอาหารไม่รู้จักรส

เสมหะแตก : ให้จับสับค้อนสับค้อนหาวเป็นเวลา บางทีให้ลงท้องเป็นเสมหะ
โลหิตเน่า ให้ปวดมวน

คัมภีร์ธาตุวิงศ์

เสมหะพิการ เดือน 11, 12, 1 : กินอาหารไม่รู้จักรส

เสมหะพิการหรือแตก : ให้สับค้อนสับค้อนหาวให้จับไข้เป็นเวลา บางทีให้ลงเป็นโลหิตเป็น
เสมหะเน่า ให้ปวดมวน

ถ้าจะแก้ไข้เอา ผลผักชี 1 ลำพัน 1 เปลือกโมกหลวง 1 ผลน้ำเต้าขม 1 กระจดอมทั้ง 5 แก่นมูล
เหล็ก 1 เอาเสมอภาคต้ม (ต้ม 3 เอา 1) กินเสียก่อน แล้วจึงประกอบยาแก้เสมหะให้กินต่อไป

พระอาจารย์เจ้ากล่าวไว้ว่า ถ้าแพทย์ผู้ใดจะแก้ไข้เสมหะพิการให้ดื่มยาชำระเสมหะเน่า
เสียก่อน ให้เอาใบมะขาม 1 ใบส้มป่อย 1 ฟาง 1 สิ่งละกำมือ ผลสมอไทยเท่าอายุ เถาวัลย์เปรียง 1
หอม 5 หัว (7 หัว) (เพิ่ม หัวหมู 1) ต้ม (ต้ม 3 เอา 1) ใส่ดีเกลือกินตามธาตุหนักธาตุเบา แล้วจึงแต่ง
ยา (บดทั้งปวง) ให้กินต่อไปแล

ยาแก้บิดเมื่อธาตุแตก เอาเมล็ดในมะม่วงกะล่อน (ผลมะม่วงกะล่อน) 1 ผลเบญจกานี 1 ผล
จันทน์ 1 ครั้ง 1 ดินกิน 1 เปลือกมะขามขบ 1 เปลือกมังคุด 1 เทียนดำ 1 กระจวาน 1 กานพลู 1 ขาง
ตะเคียน 1 น้ำประสานทอง 1 สีเสียดทั้ง 2 (เพิ่ม ผิวมะกรูด 1) (สิ่งละ 1 บาท) ยาฟัน 1 (2 สลึง) เอา
เสมอภาคทำเป็นจุลใส่ในผลทับทิม แล้วพอกด้วยน้ำปูนใสกับไฟ (แล้วเอาขี้วัวพอกชั้นหนึ่ง สุมไฟ

เกลบให้สุกแล้วเอาดินออกเสีย บดทั้งผลทับทิมป็นเป็นแท่งไว้ละลายด้วยน้ำไฟลหรือน้ำปูนใสก็ได้) กินแก้ปวดมวนเสมหะ แก้โลหิตเน่าร้าย

ถ้ายังไม่หยุดให้ประคบยาที่ แก้ฝีพิษการดีแตกมาแก้ก็ได้เหมือนกัน

แล้วจึงประคบยาต้มบำรุงธาตุ อันชื่อว่า **ธาตุบรรจบ** นั้นให้กินต่อไป พระอาจารย์เจ้ากล่าวไว้ ถ้าแพทย์ผู้ใดจะประคบยาธาตุบรรจบ ท่านให้ถามตัวคนไข้ให้รู้ว่า คลอดวันใดเดือนใดขึ้นหรือแรม ครั้นเขาบอกแล้วให้พิจารณาดูว่าจะเป็นฤดูธาตุอันใดให้ประคบยาประจำธาตุประจำฤดูมูลปฏิสนธิ์นั้นว่าวันใดเดือนใดในฤดูใด ให้ประคบยาประจำธาตุประจำฤดูอันนั้น มาบรรจบกันกับยาประจำธาตุเมื่อแรกคลอดนั้นเป็นสองขนาน แล้วแทรกจันทน์ทั้ง 2 กฤษณา 1 ชะลูด 1 เกสรบัวหลวง 1 ดอกพิกุล 1 ดอกบุนนาค 1 ดอกสารภี 1 (เพิ่ม ขอนดอก 1) ยา 8 (9) สิ่งนี้เอาแทรกกลบดมก

บุพโพพิษการ

คัมภีร์เวชศึกษา

บุพโพพิษการ : ทำให้ไอเบื่ออาหาร ให้รูปร่างชุ่มพอม

คัมภีร์โรคินทาน

หนองพิษการ เดือน 11, 12, 1: มักให้เป็นหืดไป

หนองแตก : ทำให้ไหลออกเนื่อง ๆ ให้กายชุ่มพอม กินอาหารไม่รู้รส มักเป็นฝีภายใน 7 ประการ

คัมภีร์ธาตุวิงค์

หนองพิษการ เดือน 11, 12, 1 : มักไอเป็นโลหิต

หนองพิษการหรือแตก : ให้ไอเป็นกำลัง ให้กายชุ่มพอมหนัก ให้กินอาหารไม่รู้จักรส มักเป็นฝีในท้อง 7 ประการ

ถ้าจะแก้ให้ประคบยาดังนี้รังมดคีรังหนึ่ง ใบมะกะ 5 ตำลึง เทียนดำ 5 บาท ผลสมอเทศ 56 ผล รากทองแตก 5 ตำลึง หัวหอม 10 บาท ขมิ้นอ้อยยาวคืบหนึ่งเอา 3 หัว กานพลู 4 บาท น้ำประสานทอง 2 บาท (รังมดแดงรัง 1 ใบมดดา 1 เทียนดำ 1 สมอเทศ 1 รากทองแตก 1 ยาทั้งนี้เอาลึงละ 1 ตำลึง หัวหอม 1 ตำลึง 1 บาท ขมิ้นอ้อยยาวองคูลี 1 ต้ม 3 เอา 1) ต้มกินแทรกคิเกลือตามธาตุหนักธาตุเบา เป็นยาชำระบุพโพพิษการเสียก่อน แล้วจึงประคบยาประจำธาตุกิน แก้เสมหะก็ได้ ถ้าไม่ฟังให้ประคบยานี้เอาเปลือกโมกหลวง 1 ตริภูก 1 ผลราชดัด 1 ขมิ้นอ้อย 1 รากกระพังโหม 1 หัวข้าวค่า 1 หอมแดง (แห้ง) 1 เอาเสมหะอากาศทำเป็นจุล ละลายน้ำร้อนน้ำเย็นก็ได้กิน

โลหิตพิการ

คัมภีร์เวชศึกษา

โลหิตพิการ

: ให้ตัวร้อนเป็นไข้ ให้คลั่งเพื่อ ให้ปีศาจแดง ให้เป็นเม็ดตามผิวหนัง เช่น เป็นประดงต่าง ๆ เป็นปานดำ ปานแดง และกาฬโรค เป็นต้น

คัมภีร์โรคนิทาน

โลหิตพิการ เดือน 11, 12, 1: มักให้คลั่งเพื่อพอกให้ร้อน

โลหิตพิการหรือแตก

: แพทย์สมมุติว่าไข้กำเณรเพราะโลหิตกำเริบ ถ้าแตกก็เป็นพิษต่าง ๆ ผุดขึ้นภายนอก แพทย์ทั้งปวงสมมุติว่าเป็นรากสาธ ข้าวไหม้ใหญ่ ข้าวไหม้น้อย เปลวไฟฟ้า ประกายเพลิง ลาลาบเพลิง ก็ว่าสมมุติเรียกชื่อต่าง ๆ เพราะโลหิตแตกกระจายชานออกผิวหนัง ส่วนข้างในก็กระทำพิษต่าง ๆ บางทีให้อาเจียนโลหิต บางทีโลหิตนั้นเล่นเข้าจับหัวใจ ให้คลั่งให้เพื่อหาสติได้ บ้างว่าสันนิบาตโลหิต เป็นเพื่อโลหิตสมุฏฐาน บางทีให้ชักเท้าหงิกมือกำ บางทีให้หนาวให้ร้อน บางทีให้จัดอุจจาระปีศาจ ให้ปีศาจเป็นสีดำ แดง ขาว เหลือง ให้เป็นไปต่าง ๆ โลหิตแตกอย่างเดียวในชาตุนั้น ถ้าแตกเป็น 2 อย่าง 3 อย่าง 4 อย่าง 5 อย่าง จะแก้ไม่ได้โดยเร็วพลันใน 2 วัน 3 วัน ถ้าเป็นแต่อย่าง 1 หรือ 2 ท่านให้แก้ก่อน

คัมภีร์ธาตุวิภังค์

โลหิตพิการ เดือน 11, 12, 1 : มักให้เพื่อพอก ให้ร้อน เหนือพิการ มักให้ชุบพอม

พิการ : โลหิตพิการหรือแตกก็ดี ท่านกล่าวไว้ว่าโลหิตร้าย แพทย์สมมุติว่าเป็นไข้กำเณรเพราะโลหิตกำเริบ ถ้าโลหิตแตกให้ทำพิษต่างๆ บางทีให้ปวดศีรษะให้ในตาแดงเป็นสายโลหิต ให้งศีรษะให้หนักหน้าผาก เพราะโลหิตกำเริบ ถ้าผุดขึ้นภายนอกให้เป็นวงแดงหรือเขียวหรือเหลือง แล้วทำพิษต่าง ๆ ให้ลิ้นกระด้างคางแข็ง แพทย์ทั้งปวงสมมุติให้เป็นไข้รากสาดหนึ่ง ปานดำ ปานแดง สายฟ้าฟาด จอมปราสาท เข้าไหม้น้อย เข้าไหม้ใหญ่ หงส์ระทด เปลวไฟฟ้า ประกายดาบ ประกายเพลิง ดาวเรือง ฟองสมุทร มหาเมฆ มหานิล ถ้ำลอบเพลิง ไฟลามทุ่ง สมมุติเรียกชื่อต่าง ๆ เพราะโลหิตแตกกระจาย ช่นออกผิวหนังข้างนอกฝ่ายข้างในนั้นเล่าก็ทำพิษต่าง ๆ บางทีให้ลงเป็นโลหิต บางทีให้อาเจียนเป็นโลหิต บางทีโลหิตแล่นเข้าจับหัวใจ ให้คลั่งคลุ้มทรมนทรมาย ให้ละเมอเพื่อพอกไปหาสติสมปฤติมิได้ แพทย์ทั้งปวงสมมุติว่าสันนิบาตโลหิตก็ว่า ทั้งนี้เพื่อโลหิตสมมุติฐานบางทีให้ร้อนให้หนาว บางทีให้ชักมือเท้ากำ บางทีให้ชักหนักแลขัดเบา บางทีให้เบาเป็นสีแดงสีเหลืองแลดำก็มี ให้เป็นไปต่างๆ อันว่าแต่โลหิตพิการแลแตกอย่างเดียว ถ้าในธาตุน้ำพิการหรือแตกก็ดี เป็น 2, 3, 4, 5 ประการ แล้วจะแก้มิได้เลย ผู้นั้นจะถึงแก่ความตายใน 3 วันนั้น ถ้าแต่ประการใดประการหนึ่ง 2 หรือ 3 สิ่งที่ดีให้แก้ก่อน

ที่โลหิตแตกช่นออกมาถึงผิวหนังนั้น ท่านให้ประคบยาที่แก้ไข้เหนือ (ถ้าแพทย์จะเอายาที่เผ็ดแลร้อนมาแก้ไม่ได้ ชอบแต่ยาอันเย็นแลสุขุมหรือหอมแลฝาดขมมาแก้จึงจะระงับ)

แก้โลหิตทำภายในให้ลงโลหิตตกนั้น (อาเจียนโลหิต) ท่านให้ประคบยาที่แก้ลักปิด (แลยาแก้ไอสาร) แก้เถิด (ถ้ามิฟังให้เอายาในคัมภีร์ธาตุน้ำมาแก้เถิด)

อันว่ายาในคัมภีร์ธาตุน้ำนี้ ให้แก้แต่ธาตุน้ำคือโลหิตแตกให้อาบอระเพ็ด 1 ข่าตาแดง 1 เมล็ดพันธุ์ฝักกาด 1 ผลกระออม 1 (ไม่มี) ผลมะแว้งต้น 1 ไพล 1 กระชาย 1 แก่นสนเทศ 1 จันทน์ทั้ง 2 จันทนา 1 เปลือกโมกหลวง 1 หัวเห้วหมู 1 รากขมิ้นมอญ 1 เถาสะก้าน 1 รากข้าวปลู 1 จุกโรหิณี 1 รากแฝกหอม 1 รากทองแตก 1 กฤษณา 1 กระลำพัก 1 ขอนดอก 1 ชะลูด 1 สมอทั้ง 3 อบเชย 1 เกสรบัวหลวง 1 ดอกพิทูล 1 ดอกนุนนาค 1 ดอกสารภี 1 สรรพยาทั้งนี้เอาเสมอภาคดัม (ดัม 3 เอ 1) ถ้าจะให้ทุเลาแทรกดีเกลือกตามธาตุหนักธาตุเบา ยานานนี้ชื่อ ปโตพาธิคุณ (ปตาธิสคุณ) แก้ในคัมหันตฤดู (แก้ไข้เพื่อโลหิตในคัมหันตฤดู)

ภาคหนึ่งแก้ไขในสันตฤดู ให้ประกอบรากเจตมูลเพลิง 1 โกรฐกระดูก 1 โกรฐสอ 1 โกรฐ
พุงปลา 1 โกรฐหัวบัว 1 โกรฐจุฬาลัมพา 1 โกรฐเชียง 1 โกรฐสอเทศ 1 เพียนทั้ง 5 ผลจันทร์ 1
ดอกจันทร์ 1 กระวาน (ทั้งใบทั้งผล) 1 กานพลู 1 ผลเอ็น 1 ดีปลี 1 ผลมะตูมอ่อน 1 รากทองแตก 1
รากแฟกหอม 1 บอระเพ็ด 1 รากคนทา 1 รากท้าวยายม่อม 1 รากพุมเรียงป่า (รากพุมเรียงทั้ง 2) 1
รากมะเดื่ออุทุมพร (มะเดื่อชุมพร) (รากมะเดื่อ) 1 รากหญ้านาง 1 ระย้อม 1 พิชนาสน์ 1 น้ำนมราช
สีคัน 1 แก่นสน 1 สักขี 1 ศรีผลา 1 (ไม่มี) ผลพิลังกาสา 1 (ไม่มี) ผลประคำดีควาย 1 (ไม่มี) ผล
มะขามป้อม 1 พรรณผักชีล้อม 1 ผักชีลา 1 พรรณโหระพา 1 พญามูลเหล็ก 1 (ไม่มี) พญารากขาว 1
(ไม่มี) จีเหล็กทั้ง 5 โลกกระสุน 1 เทพทาโร 1 จุกโรหิณี 1 ข่าคัน 1 เปลือกสมุลแว้ง 1 ชะลูด 1
อบเชยเทศ 1 ฤษณา 1 กระลำพัก 1 ขอนดอก 1 ยาทั้งนี้เอาสิ่งละ 1 ส่วน (เพิ่ม ผลกระดอม 1 ราก
หญ้ากร่อน 1 ยาทั้งนี้เอาสิ่งละ 1 บาท) ดอกชะลูด 1 ดอกมะกรูด 1 ดอกมะนาว 1 ดอกคัตเค้า 1 ดอก
กรรณิกา 1 ดอกสุพรรณเทือกา 1 (ไม่มี) ดอกมะลิซ้อน 1 ดอกมะลิลา 1 ดอกสารภี 1 ดอกพิบูล 1
ดอกบุณนาค 1 ดอกกระเถด 1 (ไม่มี) ดอกแก้ว 1 ดอกมะกล่ำ 1 (ไม่มี) ดอกคำไทย 1 ดอกเถด 1 (ไม่มี)
ดอกคำเจียก 1 ดอกกล้วยไม้ 1 (ไม่มี) ดอกพุทธรักษา 1 ดอกจำปา 1 ดอกกระดังงา 1 ดอกบัวเผื่อน
1 ดอกบัวขม 1 ดอกบัวหลวง (เกสรบัวหลวง) 1 ดอกบัวขาว 1 ดอกบัวแดง 1 ดอกลิ้นจี่ 1 ดอก
จกณิ 1 ดอกสัตตบงกช 1 ดอกสัตตบุษย์ 1 ดอกสัตตบรรณ 1 ดอกสันตะวา 1 ดอกสามหาว 1 ดอก
เร่ว 1 (ไม่มี) ดอกยี่ลุน 1 ดอกประทุมราชา 1 (ไม่มี) ดอกมหาหงส์ 1 (ไม่มี) ดอกหญ้างวงช้าง 1 ดอก
หางนกยูง 1 ดอกละหุ่ง 1 ดอกราชพฤกษ์ 1 ดอกลำไย 1 (ไม่มี) (เพิ่ม ดอกดับเต้าน้ำ 1 ดอกกระทู้นา
1 ดอกสาหร่าย 1 ดอกมหาหงส์ 1 ดอกมะกล่ำ 1 ดอกกล้วยไม้ 1 ดอกไม้ทั้งนี้เอาสิ่งละ 2 สลึง) ยา
ทั้งนี้ทำเป็นผงแล้วให้หาสรรพดี เป็นต้นว่าสัตว์ต่าง ๆ ปรงลงในยานี้แล้วคป็นแท่งไว้ น้ำกระสาย
นั้นยักย้าย ดูแต่ควรกลับลักษณะโรคเถิด ยานี้ชื่อว่า มหาขุมขุม (มหาขุมขุมใหญ่สันนิบาต) เหตุว่า
มีขุมประชุมสรรพยานันพร้อมโดยสำคัญ ซึ่งจะแก้สรรพโรคพร้อมทั่วไปทั้ง 96 นั้นแล

(ยาชื่อ เขียวมหาพรหม สำหรับแก้ไขโลหิตพิการ ซึ่งทำพิษให้ร้อนทั่วสรรพางค์กายดังเปลว
ไฟ ให้ทุนทรยาหาสติสมปฤติมิได้ก็ดี ยานี้แก้ไขได้สิ้นทุกอัน ท่านให้เอา ใบจี่หนอน 1 ใบส้ม 1 ใบ
ชิงช้าชาลี 1 ใบจี่เหล็ก 1 ใบผักเค็ด 1 ใบแคแดง 1 ใบทองหลางใบมน 1 ใบมะเฟือง 1 ใบพุมเรียงทั้ง
2 ใบนมพิจิตร 1 ใบแพงทวย 1 ใบพริกไทย 1 ใบน้ำเต้าขม ใบบิบบ 1 ใบมะระ 1 ใบหญ้านาง 1 ใบ
ท้าวยายม่อม 1 ใบน้ำคับไฟ 1 ใบระงับ 1 ใบคำลึงตัวผู้ 1 ใบพรมมิ 1 ใบฟักเข้า 1 ใบหมากผู้ 1 ใบ
หมากเมีย 1 ใบพิมเสน 1 ใบสันพร้าวหอม 1 ใบสะเดา 1 ใบถั่วระ 1 ใบบอระเพ็ด 1 เถาวัลย์ด้วน 1
ขมิ้นอ้อย 1 จันทร์ขาว 1 เอาส่วนเท่ากันบดป็นแท่งไว้ น้ำกระสายยักใช้เอาตามที่ควรแก้โรคทั้งกิน
ทั้งพ่น แก้โลหิตกำเริบแล)

(ยาชื่อ อุดลยวิธการ แก้พิษกำเริบเอาไปธาตุกำเริบ ท่านให้เอา ชะมด 1 พิมเสน 1 ฤษณา 1
กะลำพัก 1 ขอนคอน 1 ชะมดเชียง 1 ชะลูด 1 หญ้าฝรั่ง 1 อำพันทอง 1 โกรฐหัวบัว 1 จันทร์ทั้ง 2
เปราะหอม 1 ยาทั้งนี้เอาสิ่งละ 2 สลึง กรูงเขมา 1 กำยาน 1 จันทร์นา 1 ผลโหระพา 1 เกล็ดหอยเทศ 1

เกสรหอม 1 บัวเพื่อน 1 จงกลนี้ 1 สัตบุศย์ 1 ดอกบุษราคัม 1 ดอกอัญชันขาว 1 ผลเอ็นเทศ 1 ผลผักชี 1
ชะเอมทั้ง 2 ดอกมะลิ 1 ดอกกระดังงา 1 ดอกพิกุล 1 โกฐเขมา 1 เนระภูสีทั้ง 2 ใบสะเดา 1 หนุ่ยรังกา
1 รากมะตูม 1 ใบกระวาน 1 ผักบุ้ง 1 รวัม 1 ใบเหืองปลาหมอ 1 ยาทั้งนี้เอาสิ่งละ 1 บาท คีจูลี
1 มูลโคเถื่อน 1 เอาสิ่งละ 1 สลึง บดป่นแท่งละลายน้ำดอกไม้มทั้งกินทั้งพ่น แก้พิษไข้ทั้งปวงคึก ถ้า
พิษทำภายในให้ลงท้องแทรกผื่นกินหายแล)

(ยาชื่อ **มหาสมิทธิไทย** ครอบสารพัดพิษทั้งปวง พิษไข้เหนือ ใช้รากสาธสนินิบาดทั้งปวง
ท่านให้เอา อำพันทอง 1 ชะมด 1 พิมเสน 1 จันทน์เทศ 1 กฤษณา 1 กะลำพัก 1 โกฐเชียง 1 ขอนดอก
1 เปราะหอม 1 โกฐสอ 1 โกฐหัวบัว 1 สิ่งละ 2 สลึง จันทน์แดง 1 กรูงเขมา 1 ผลจันทน์ 1
ดอกจันทน์ 1 ผลกระวาน 1 ก้านพลู 1 พริกหอม 1 จิงแห้ง 1 ดีปลี 1 เจตมูลเพลิง 1 อำพันแดง 1
เผือกหอม 1 หัวแห้วหมู 1 ใบสะเดา 1 หนุ่ยดินนิก 1 เนระภูสี 1 เกสรบัวหลวงขาว 1 เกสรบัวหลวง
แดง 1 สัตตบงกช 1 นิลอุบล 1 จงกลนี้ 1 บัวเพื่อน 1 บัวขม 1 มะลิ 1 พิกุล 1 บุษราคัม 1 สารภี 1 จำปา
1 สมอไทย 1 สมอพิเภก 1 มะขามป้อม 1 เทียนดำ 1 เทียนขาว 1 เทียนแดง 1 เทียนดากบ 1 เทียน
ดักแต่น 1 ดอกกระดังงา 1 โกฐเขมา 1 โกฐน้ำเต้า 1 โกฐพุงปลา 1 โกฐก้านพร้าว 1 เอาสิ่งละ 1
บาท คีจูลี 2 สลึง บดป่นแท่งละลายน้ำดอกไม้มทั้งกินทั้งชโลมแก้สันนิบาต 7 จำพวก แลใช้พิษ
สารพัดพิษทั้งปวงหายสิ้นแล)

(ยาชื่อ **จักรวาลฟ้าครอบ** แก้พิษไข้กาฬทั้งปวง สารพัดพิษอันใดๆ ก็ดี พิษกาฬภายใน
ภายนอก ให้กลุ่มในใจก็ดี แลพิษกาฬทั้ง 700 จำพวกที่มีได้ขึ้นมาทำพิษ คุอยู่หัวใจแลดับปอดทั้ง
ภายในก็ดี แลหลบอยู่ตามผิวหนังภายในก็ดี ดานซางก็ดี ท่านให้ทำยาขนานใหญ่นี้ไว้แก้ เว้นไว้แต่
บุราณกรรมแลปัจจุบันกรรม นอกนั้นหายสิ้นแล แพทย์ทั้งปวงจงทำยาขนานนี้ขึ้นไว้ใช้เถิด จึงจะสู้
กับกาฬ 700 จำพวกได้ ท่านสนให้เอา เขี้ยวเสือ 1 เขี้ยวหมู 1 เขี้ยวหมี 1 เืองปลาฉนาก 1 เืองปลา
กระเบน 1 นอแรด 1 งาช้าง 1 เขากวาง 1 เขากูย 1 เขาแพะ 1 เขาแกะ 1 ทั้งนี้ขี้ให้เกรียม หวาย
ตะคร้ำ 1 หวายตะมอย 1 เจตพังคี 1 สังกรณี 1 ดอกสัตบุศย์ 1 ดอกสัตตบงกช 1 สัตบัน 1 บัวหลวง 1
บัวขม 1 บัวเพื่อน 1 จงกลนี้ 1 พิกุล 1 บุษราคัม 1 สารภี 1 มะลิซ้อน 1 มะลิลา 1 ดอกจำปา 1 ดอก
กระดังงา 1 กฤษณา 1 กะลำพัก 1 ขอนดอก 1 ใบพิมเสน 1 พิมเสนเกล็ด 1 การบูร 1 น้ำประสานทอง
โกฐทั้ง 5 หนึ่ง เทียนทั้ง 5 หนึ่ง ลูกจันทน์ 1 ดอกจันทน์ 1 กระวาน 1 ก้านพลู 1 สมุลแว้ง 1 เห็นกระ
ถินขาว 1 เห็ดกระถินพิมาน 1 เห็ดมะพร้าว 1 เห็ดตาล 1 เห็ดงูเห่า 1 เห็ดมะขาม 1 เห็ดไม้รัง 1 เห็ด
ไม้แดง 1 เห็ดดับเต่า 1 หัวมหากาฬทั้ง 5 หนึ่ง ยาทั้งนี้เอาส่วนเท่ากัน สารพัด (ดี) เป็นน้ำกระสาย
บดป่นแท่งไว้แก้กาฬ 700 จำพวกแก้ได้ทุกประการ น้ำกระสายยักใช้เอาตามแต่ที่ชอบด้วยโรคนั้น
เถิด แก้ในวสันตฤดูคือหน้าฝนแล)

(ยาชื่อ **อนันตไกรวาท** แก้พิษทำให้ชักคลันกระด้างคางแข็งแลชักให้สันไปทั้งกายแลทำพิษ
ต่างๆ ถ้าจะแก้ท่านให้เอา กระดุกงูเหลือม 1 กระดุกงูทับสมิงคลา 1 คางปลาช่อน 1 งาช้าง 1 กราม
แรด 1 ยาทั้งนี้ขี้ให้เกรียม 1 โกฐหัวบัว 1 โกฐสอ 1 โกฐกระดูก 1 เทียนดำ 1 ผลโหระพา 1 ผลผักชี

1 น้ำประสานทอง 1 ใบพิมเสน 1 ใบสันพร้าวหอม 1 ใบผักหวาน 1 ใบทองหลางน้ำ 1 รากถั่ว 1 ราก
ตำลึงตัวผู้ 1 ดอกบุนนาค 1 ดอกพิกุล 1 ยาทั้งนี้เอาส่วนเท่ากันบดทำแท่งไว้ น้ำกระสายนั้นให้อ่าน้ำ
ชาเข้าหรือน้ำดอกไม้ก็ได้ แทรกคิงแลพิมเสน กินแก้แค้นแก้ชัก แก้เชื่อมมื่น แก้ลิ้นกระด้างคางแข็ง
ทั้งกินทั้งชโลมก็ได้แล ยานี้ได้ชื่อว่าแล้ว เป็นมหาวินิโยก)

(ยาดำราหลวง ชื่อ **มหากำลัง** แก้หิวหอบกระหายหาแรงมิได้อันถึงแก่อันตราย จึงประ
กอกโอสถขนานนี้ขึ้นถวาย ท่านให้อา รากถั่ว 1 ลูกบัว 1 รากบัว 1 หัวสด 1 กระจับสด 1 หัวบัว
ขม 1 หัวบัวเพื่อน 1 รากหญ้านาง 1 หัวข่า 1 กลุขณา 1 ขอนดอก 1 ชะเอมเทศ 1 ชะมด 1 อบเชยทั้ง
สอง 1 โกฐหัวบัว 1 โกฐเชียง 1 เปราะหอม 1 ดอกบุนนาค 1 เกสรบัวหลวง 1 บัวขม 1 บัวเพื่อน 1
จกกลี 1 พิกุล 1 สารภี 1 มะลิ 1 สัตบุษย์ 1 สัตตบงกช 1 กรุงเขมา 1 อำพันทอง 1 ชะมดเชียง 1
พิมเสน 1 ยาทั้งนี้เอาส่วนเท่ากัน บดบั่นท่งเอาไว้ละลายน้ำดอกไม้ เมื่อจะกินให้แทรกน้ำตาลกรวด
แก้พิษกลุ่มในอกในทรวง ให้สวิงสวาย ให้หิวโหยหากำลังมิได้ กินหายแล)

(ยาชื่อ **จินตรมทรวงษ์** แก้คอเปื่อยลิ้นเปื่อยแลปากเปื่อย แลแก้ไอ ให้ท่านเอารากมะกล่ำต้น
1 รากมะกล่ำเครือ 1 รากมะขามป้อม 1 เนระภูสี 1 เขากวาง 1 เขากูย 1 หน่อแรด 1 งาช้าง 1 จันทน์
ทั้งสอง 1 น้ำประสานทองสด 1 ยาทั้งนี้เอาส่วนเท่ากันตำผงบดทำแท่งไว้ ละลายน้ำผึ้งทาหายแล)

(ยาแก้ร้อนแลคั่ง เอาเปลือกแคแตร 1 รากคันทรง 1 เปลือกเพกา 1 รากมะตูม 1 ต้มกินหาย
แล)

(ยาชื่อ **สุริยจันทน์** สำหรับแก้พิษกำเดาแลพิษกาฬซึ่งทำพิษต่างๆ สมมุติว่าเป็นไข้เหนือไข้
ลากสาธแลไข้สันนิบาตก็ดี ท่านให้อา จันทน์แดง 1 จันทน์ขาว 1 เถามวกทั้งสอง 1 ลูกะ 1 มหาสดำ
1 รากปลาไหลเผือก 1 รากหญ้านาง 1 รากผักเข้า 1 รากตำลึง 1 รากสลอกน้ำ 1 รากพุมเรียงทั้งสอง 1
คงคาเดือด 1 เหมือดคน 1 รากพุงคอก 1 รากโงม 1 รากกระทุงหมาบ้า 1 เกสรบัวหลวง 1 เขากวาง 1
งาช้าง 1 เขากูย 1 หน่อแรด 1 เขี้ยวเสือ 1 เขี้ยวจระเข้ 1 กามแรด 1 กามช้าง 1 เอาส่วนเท่ากันบดบั่น
แท่ง แก้ไข้พิษสารพัดพิษหายแล)

(พระตำราหลวงเป็นยาตำขนานใหญ่ สำหรับแก้พิษกำเดาพิการแลขาดธาตุน้ำพิการทำพิษ
ต่าง ๆ แก้พิษฝีกาฬ แลฝีหัวคั่ว แลฝีหัวเล็กหาฐานมิได้ มีสัญญาณดังเมล็ดข้าวโพด แลเมล็ดถั่วเขียว
ถั่วดำก็ดี แลทำพิษอยู่ในตับแลชั่วดีแลให้ดิซึมจากฝักก็ดี แลพิษกลุ่มหัวใจมีประการต่างๆก็ดี ให้
แพทย์ทำยาขนานนี้แก้ เอารากพุมเรียงทั้ง 2 สิ่ง ละ 1 บาท 2 สลึง คงคาเดือด 6 สลึง แสม้ทะลาย 6
สลึง กล้วยไต้ใบ 2 บาท แก่นขี้เหล็ก 1 บาท มารประไล 6 สลึง ระย้อม 3 สลึง ไคร้เครือ 1 บาท วาน
ร้อนทอง 2 สลึง วานกิบแรด 2 สลึง พระยารากดำ 2 บาท พระยารากขาว 6 สลึง เนระภูสี 1 บาท
มหาสดำเหนือ 1 บาท มหาสดำใต้ 1 บาท รากไก่อให้ 1 บาท ยาห้ารากสิ่งละ 1 บาท ขมิ้นเครือ 1 บาท
ปลาไหลเผือก 1 บาท รากตาลดำ 1 บาท รากมะเดื่อดิน 1 บาท กันกระระ 1 บาท แก่นปฐ 1 บาท ไม้สัก
1 บาท สักชี 1 บาท ตรีผลาสีละ 2 สลึงจันทน์หอม 1 บาท เนื้อไม้ 1 บาท โกฐทั้งห้าสิ่งละ 3 สลึง
เทียนทั้งห้าสิ่งละ 3 สลึง ผลจันทน์ 2 สลึง ดอกจันทน์ 1 สลึง ก้านพลู 1 สลึง อบเชยเทศ 6 สลึง

ชะเอมเทศ ชะเอมไทย กำแพง 7 ชั้น ดุมก้านแดง ดุมก้านขาว เอาสิ่งละ 1 บาท มะกัสดำ มะกัสดำขาว เอาสิ่งละ 1 บาท ผลกระดอม 1 บาท ดอกบุนนาค 1 บาท เกสรบัวหลวง 1 บาท สารภี 1 บาท สะค้าน 1 บาท รากข้าวฟ่าง 1 สลึง รากพุงแก 2 สลึง เหมือนคน แผลหอม คุยแดง คุยขาว รากพระยาชา จันทน์แดง กะดังใบ รากฟักเขียว รากนางนูน รากพุงค้อ สิ่งละ 1 บาท ฟางเส้น 2 บาท ชะลูด 2 สลึง คีปรี 1 บาท หนุ้าแพรกเผือก เลือดแรดครั้ง ดอกคำไทย ดอกคำจัน ผนแสนห้า หางนกกะลิง โพธิ์ประสาธ ราชมานพ สากกระเบือละว้า เชื้อเขาหนัง ไก่ให้ กำลังกระบือ 7 ตัว เถาวัลย์เปรียงแดง สิ่งละ 1 บาท คุยะ มะเกลือเลือด สิ่งละ 2 สลึง รากไม้รวก กำลังวัวเถลิง มหาละลวย พระยารากเดียว สิ่งละ 1 บาท จันทน์ 6 สลึง รากสลอดน้ำ 2 บาท สารจีน 2 สลึง ใส่ลงก้นหม้อ ต้มกินแก้สารพัดพิษ แต่บรรดาธาตุน้ำพิษต่าง ๆ หายสิ้นแล ให้แพทย์จึงพิจารณาดูเถิด 100 คนก็ไม่รอดสักคนเดียวเลย ถ้ากินยาไปถึง 9 ถึง 10 วันแล้ว โลหิตที่กำเริบอยู่ในทรวงอกนั้น ไม่กลับทำพิษออกมาข้างนอกได้ ถ้าผูกเป็นวงดำหรือแดง ออกมาแล้วเมื่อใดตายเมื่อนั้นแล ถ้าผูกเป็นวงดำ,แดงหรือเขียวออกมาแล้วเมื่อใด ให้แพทย์แก้ไปเถิดรอดบ้างตายบ้างถ้าไม่ผูกออกมาอย่ารักษาเลย)

เสโทพิการ

คัมภีร์เวชศึกษา

เสโทพิการ : ให้สวังสวาย ให้ตัวเย็น ให้อ่อนนอกอ่อนใจ

คัมภีร์โรคนิทาน

เหงื่อพิการ เดือน 11, 12, 1 : มักให้เชื่อมซึม

เหงื่อแตก : ให้เหงื่อตกหนัก ให้ตัวเย็น ให้ตัวขาวซีด ให้สวังสวาย ให้หากำลังไม่ได้

คัมภีร์ธาตุวิภังค์

พิการ เดือน 11, 12, 1 :

เหงื่อพิการหรือแตกหรือตกหนัก : พิกการเหงื่อแลเหงื่อ แล้วให้ตัวเย็นแลตัวนั้นขาวซีดสาक्षाไปทั้งตัว ให้สวังสวายหากำลังมิได้

ถ้าจะแก้ให้ประทุมา จากเจตมูลเพลิง 1 โกฐสอ 1 พรรณผักชี 1 ขิง 1 คีปรี 1 ผลมะตูมอ่อน 1 เปลือกทองหลางน้ำ 1 เปลือกกุ่มน้ำ 1 รากถั่ว 1 ต้มกินหายเหงื่อ (ต้ม 3 เอา 1 กินแก้เหงื่อตกหนักหายแล)

ยานี้ขโมยห้ามเหยื่อให้ประขุมยา หัวหอมแดง 1 แป้งสุรา 1 ดินสอพอง 1 หมื่อคน 1 เมล็ดในขนุนละมุด 1 (เพิ่ม รากถั่ว 1) บดปั้นแท่งไว้ละลายน้ำดอกไม้น้ำ ห้ามเหยื่อ แก้วเนื้อสาขาน้ำ เนื้อหัดน้ำ แก้วชื้อดเพราะโทษเหยื่อแลมันขึ้นหายแล

เมโทพิการ

คัมภีร์เวชศึกษา

เมโทพิการ : ให้ผูกเป็นแผ่นตามผิวหนัง และเป็นวงเป็นดวง ให้ปวดแสบปวดร้อนผิวหนัง

คัมภีร์โรคนิทาน

มันขึ้นพิการ เดือน 11, 12, 1 : มักให้ตัวสาขาน้ำไป

มันขึ้นพิการแตก : ดูกุโลหิตเสียดก็เหมือนกัน มันขึ้นพิการก็ซาบออกมาถึงผิวหนังคุดผดออกเป็นดวง ๆ บางทีแตกเป็นน้ำเหลือง ให้ปวดแสบปวดร้อนยิ่งนัก

คัมภีร์ธาตุวิงค์

มันขึ้นพิการ เดือน 11, 12, 1 : มักให้ปวดศีรษะ ให้เจ็บตา ให้ชาสันไป

มันขึ้นพิการหรือแตก : เหมือนโลหิตเสียดก็เหมือนกัน ออกผิวหนังคุดเป็นวง บางทีแตกเป็นน้ำเหลืองให้ปวดแสบปวดร้อนเป็นกำลัง

ถ้าจะแก้ให้ประกอบ ใบกะเม็งแดง 1 ใบถั่วระ 1 เทียนดำ 1 เทียนขาว 1 สิ่งละ 2 บาท เปลือกกักร 6 บาท ขาข้าวเย็นเหนือ 6 บาท (ผักปลังแดง 1 ใบกะเม็งแดง 1 ใบถั่วระ 1 เทียนดำ 1 เทียนขาว 1 ขาทั้งนี้เอาสิ่งละ 1 ส่วน เปลือกกักร 1 ขาข้าวเย็นเหนือ 1 เอาสิ่งละเจ็ดส่วน) ต้มกินหายแล

ยาทาตัวให้ประกอบ ผักปลังแดง 1 ข้าวสาร 1 ขมิ้นอ้อย 1 ดินสอพอง 1 (เพิ่ม ใบผักปลังแดง 1) ตำขโมยทั่วตัวหายแล

อัสสุพิการ

คัมภีร์เวชศึกษา

อัสสุพิการ : ให้ตาเป็นฝ้า น้ำตาไหล ตาแฉะ ตาเป็นต้อ

คัมภีร์โรคนิทาน

น้ำตาพิการ เดือน 11, 12, 1 : มักให้ปวดศีรษะเจ็บตา

น้ำตาพิการ : ให้ตามัว ให้น้ำตาตกหนักแล้วแห้งไป ตานั้นเป็นจุดเยื่อผลล้าไย

คัมภีร์ธาตุวิภังค์

น้ำตาพิการ เดือน 11, 12, 1 : มักให้ตามัวแต่น้ำตาตกหนักแล้วแห้งไป ดวงตานั้นเป็นดังเยื่อล้าไย

น้ำตาพิการ : ให้น้ำตาตกหนักแล้วให้แห้งไป ลูกตานั้นเป็นดังเยื่อผลล้าไย

ถ้าจะแก้ให้ประกอบยานี้ รากคนทีสอ 1 รากเสนียด 1 ผลมะตูมอ่อน 1 จิงแห้ง 1 ทำเสมอภาคต้ม (ต้ม 3 เอา 1) กินแล้ว

จึงประกอบยาหยอดตาให้ประทุม หินในศีรษะปลาช่อน 1 บัลลังก์ศิลา 1 พิมเสน 1 (เพิ่มหินส้ม 1) ผนหยอดตาสังเกตดู ถ้ามีน้ำตาไหลออกมาถึงแก้ม คนใช้นั้นก็ยังไม่ตาย ถ้าไม่มีน้ำตา รักษาไม่ได้ตายแล

วสาพิการ

คัมภีร์เวชศึกษา

วสาพิการ : ให้ผิวเหลือง ให้ตาเหลือง ให้หลังท้อง

คัมภีร์โรคนิทาน

มันเหลวพิการ เดือน 11, 12, 1 : มักให้บวมมือบวมเท้า เป็นน้ำเหลืองตก มักให้พอมแห้งไป

มันเหลวแตก : กระจายออกทั่วสรรพางค์ ทำให้ตัวเหลืองตาเหลือง เว้นแต่อุจจาระปัสสาวะไม่เหลือง บางทีให้ลง ให้อาเจียนดูเป็นป่วงลง เพราะโทษน้ำเหลือง

คัมภีร์ธาตุวิภังค์

มันเหลวพิการ เดือน 11, 12, 1 : ให้เล่นออกทั่วตัว ให้ในตาเหลือง ตัวเหลือง มูลรเลถูกเหลือง
กลางที่ให้ลง ให้อาเจียน กลายเป็นป่วงลม

น้ำมันเหลว ถ้าแตก : แดกกระจายทั่วตัว ให้ตัวเหลืองตาเหลือง เว้นแต่อุจจาระปัสสาวะไม่เหลือง ดำราหนึ่งว่าอุจจาระปัสสาวะก็เหลือง บางทีให้ลงเลอาเจียนดังป่วงลม คือโทษน้ำเหลืองนั่นเอง

ถ้าจะแก้ด้วยยารสฝาด ไม่หยุดให้ชำระน้ำ เหลืองเสียก่อน

แล้วจึงประกอบยาบำรุงธาตุต่อไป ให้ประสมตรีภฏก 1 ผลมะขามป้อม 1 (ไม่มี) รากข้าวปลู
1 ข่า 1 สะค้าน 1 ผลจันทน์ 1 (เพิ่ม ตรีผลา 1) เอาเสมอภาคทำเป็นจุลละลายน้ำใบมะระ น้ำกล้วยดิบ
ก็ได้ ให้กินแก้อาโปธาตุคือมันเหลวแตกหายแล

เขโฝพิการ

คัมภีร์เวชศึกษา

เขโฝพิการ : ให้เจ็บคอเป็นเม็ดในคอและโคนลิ้น

คัมภีร์โรคนิทาน

น้ำลายพิการ เดือน 11, 12, 1 : มักให้เป็นไข้ มักให้คอแห้งพินแห้ง

น้ำลายแตก : ให้ปากเปื่อย น้ำลายเหนียว บางที่เป็นเม็ดยอดขึ้นในลิ้นในคอ

คัมภีร์ธาตุวิงค์

น้ำลายพิการ เดือน 11, 12, 1 : ให้ปากเปื่อยคอเปื่อย ลางที่ให้เป็นยอดเป็นเม็ดขึ้นในคอ ลางที่เป็น
ไข้มักให้ปากแห้งคอแห้ง

น้ำลายพิการ : ให้ปากเปื่อย คอเปื่อย น้ำลายเหนียว บางที่เป็นเม็ดยอดขึ้นในลิ้นในคอ
ทำพิษต่าง ๆ

ถ้าจะแก้ให้ประกอบยา จันทน์ทั้ง 2 ว่านกีบแรด 1 ว่านร้อนทอง 1 ผลประคำดีควาย 1 ราก
ทนต์ 1 ผลจันทน์ 1 ดอกจันทน์ 1 โกฐสอ 1 โกฐเขมา สมอเทศ 1 คิงเหล็กอม 1 บดด้วยน้ำมะนาวเป็น
กระสายให้กินเท่าผลพุทรา

แล้วจึงประกอบยาอม ให้เอากรัมแรด 1 กรามช้าง 1 นอแรด 1 เขี้ยวเสือ 1 เขี้ยวปลาพะยูน
1 ผลจันทน์ 1 เบนุกานี 1 ใบหว้าอ่อน 1 ยาทั้งนี้คั่วให้เกรียมเอาสิ่งละ 1 ส่วน น้ำประสานทองสะอาด 2
ส่วนสี่เสียดทั้ง 2 สิ่งละ 4 ส่วน บดด้วยน้ำหมากดิบปั่นแท่งไว้ ฝนด้วยน้ำปูนใสกับทลายหมากดิบ
กวาดหาย

แล้วทำยาบ้วนปาก เอาเปลือกตะเคียน 1 ใบจืดมอน 1 เปลือกหว่า 1 ทางตาล 1 เปลือกกระทำ
ตัน (เปลือกมะกอลำตัน 1 ตำราหนึ่งว่าเปลือก ระกำตัน) 1 ใบสลอดน้ำ (สลอดน้ำ) 1 ใบทับทิม 1 เอา
เสมอภาคต้มใส่เกลือสักหน่อยหนึ่ง อมบ้วนปากวันละ 3 เวลาหายแล

สังฆานิกาพิการ

คัมภีร์เวชศึกษา

สังฆานิกาพิการ : ให้ปวดในสมอง ให้ตามัว ให้น้ำมูกตก

คัมภีร์โรคนิทาน

น้ำมูกพิการ เดือน 11, 12, 1 : มักให้เมื่อยทุกข้อทุกระดูก

น้ำมูกพิการแตก : ให้ปวดในสมอง ให้น้ำมูกตก ให้ตามัว ให้ปวดศีรษะ

คัมภีร์ธาตุวิงศ์

น้ำมูกพิการ เดือน 11, 12, 1 : ให้ปวดศีรษะ เป็นหวัด ให้ปวดสมอง ให้น้ำมูกตกใน ตามัว ให้
วิงเวียนศีรษะ

น้ำมูกพิการ : ให้ปวดในสมองให้น้ำมูกไหลตามัว ให้ปวดศีรษะ ให้วิงเวียนศีรษะ

ถ้าจะแก้ให้ทำยาสุมประกอบ ใบน้ำคั้วไฟ 1 หัวหอม 1 เทียนคำ 1 ดินประสีขาว 1 เมล็ด
ฝ้ายขาว 1 ใบพลูเก 1 ขมิ้นอ้อย 1 บด (บดกับสุรา 1) เกล้ามูลน้ำมันหอม สุมกระหม่อม 3 วันหาย

ถ้ายังไม่หายให้ประกอบยาดม หัวหอม 1 น้ำประสานทอง 1 (ไม่มี) น้ำประสานดินบุก 1 (เพิ่ม
ปูนผง 1 พิมเสน 1) เอาเสมอภาคทำเป็นยานัตถุ์ก็ได้ ให้ (ห่อผ้าขาวบาง) สูดดมเข้าไปก็ได้

แล้วจึงทำยากินภายใน เอาสะค้าน 1 ข้าวพลู 1 รากเจตมูลเพลิง 1 จิง 1 ผลมะตูมอ่อน 1
เผือกหอม 1 สมอไทย 1 สมอเทศ 1 พรณผักชี 1 จันทน์หอม 1 กฤษณา 1 เปราะหอม 1 มะขามป้อม
1 ว่านนํ้า 1 ดอกบัวหลวง (เกสรบัวหลวง) 1 ดอกบุนนาค 1 เอาเสมอภาคคัมภีร์แก้ธาตุน้ำ คือน้ำมูก
แตกหายแล

ลลิกาพิการ

คัมภีร์เวชศึกษา

ลลิกาพิการ : ให้เจ็บตามข้อ และแท่งกระดูกทั่วตัว

คัมภีร์โรคนิทาน

ไขข้อพิการ เดือน 11, 12, 1 : มักให้เมื่อยทุกข้อทุกระดูก

ไขข้อพิการแตก : ไขข้อนี้อยู่ในกระดูก ทำให้เมื่อยในกระดูกทุกแห่งดุจครากจากกัน
ให้ขัด ให้ดั่งทุกข้อ

คัมภีร์ธาตุวิภังค์

ไขข้อพิการ เดือน 11, 12, 1 : ให้เมื่อทุกข้อทุกกระดูก ให้จัดให้ดังทุกข้อ

ไขข้อพิการหรือแตก : อันว่าไขข้อนี้อยู่ในกระดูก มักกระทำให้เมื่อยในข้อในกระดูก ดูดังว่าจะคลาดออกจากกัน ให้จัดดังทุกข้อจะแก้เป็นอันยากนัก ด้วยว่าอยู่ในกระดูก

จะแก้เป็นอันยากนักด้วยในกระดูก ให้แก้ดูตามบุญเกิด ท่านให้ประกอบยา โกฎกระดูก 1 โกฎกระดูก 1 โกฎกระดูก 1 รากแฟบ (รากแฟบ) 1 สิ่งละส่วน แก่นมะหาด 1 แก่นปฐ 1 แก่นสนเทศ 1 สักขี 1 ผลเมื่อย 1 รากมะกล่ำต้น (รากมะดัน) 1 รากประดงข้อ 1 ดีปลี (รากดีปลี) 1 กระดุกงู เหลื่อม 1 สิ่งละ 2 ส่วน เหมือดคน 1 ส้มเสี้ยว 1 ส้มสันดาน 1 พริกไทย 1 จิง 1 สิ่งละส่วน (3 ส่วน) รากคนทา 5 ส่วนยาข้าวเย็น 10 ส่วน ต้มให้กินยาแล

มุตตังพิการ

คัมภีร์เวชศึกษา

มุตตังพิการ : ให้ปัสสาวะสีขาว สีเหลือง สีดำ สีแดง

คัมภีร์โรคนิทาน

มุตตังพิการ เดือน 11, 12, 1 : ให้ปัสสาวะแดงจัดปัสสาวะ ๗ เป็นโลหิต ปวดเจ็บเนื่อง ๗

มุตตังพิการแตก : ให้ปัสสาวะวิปลาต คือแดง คือเหลือง และเป็นน้ำก็ดี บางทีดูจมน้ำขาว เช็ด ให้จัดเบา ให้เจ็บหัวหน้า ให้หัวหน้าฟกเป็นวง เป็นมุตกิด เป็น สันทมาฏ กากขึ้นในมุต ให้มุตตังพิการแปรเป็นต่าง ๗

คัมภีร์ธาตุวิภังค์

มุตตังพิการ เดือน 11, 12, 1 : ให้ปัสสาวะแดงจัดปัสสาวะ ปัสสาวะเป็นโลหิต เจ็บปวดเป็นกำลัง

มุตตังพิการ : ให้ปัสสาวะวิปลาต คือให้น้ำเบามีสีแดงเหลืองดังขมิ้น บางทีขาวดังน้ำ ขาวที่เช็ดจากหม้อ ให้จัดเบาจัดหัวหน้าหัวหน้าฟก บางทีเป็นมุตกิด มุตมาต กากขึ้นในมุต ให้มุตตังพิการแปรไปต่าง ๗

ถ้าจะแก้มุตแตกนั้นประกอบ สะค้าน 1 รากข้าวพลู 2 รากเจตมูลเพลิง 3 ดีปลี 4 จิง 5 ผล มะตูมอ่อน 6 (1) แฟกหอม 7 (1) สมอทั้ง (สมอเทศ) 3 พรรณผักชี 1 จันทน์ทั้ง 2 ยาข้าวเย็นจีน 1 (10) อ้อยแดง 3 ปล้องโคกกระสุน 1 หัวเห้วหมู 1 ต้ม (ต้ม 3 เอา 1) ให้กินยาแล

ยาต้มแก้ขัดเบา เอาใบมะขามก้ามือ 1 ใบส้มป่อยก้ามือ 1 ใบมะนาว 7 (9) ใบ หอม 3 หัว
สารส้ม 1 (สลึง) ดินประสิวขาว 1 หน้ากลึงละ 1 บาท น้ำอ้อยขบ 1 หัก 4 อัน ทั้งข้วางทิศตะวันตก
อันหนึ่งเหลือ 3 อันใส่หม้อต้มให้กิน เบาออกคล่องหายแล

สมุฏฐานวโยพิการ

คัมภีร์โรคนิทาน

วโยธาตุพิการตามฤดู : เดือน 8, 9, 10 ทั้ง 3 เดือนนี้ คือวโยธาตุอันชื่อว่า ชีระนัคคิพิการ ให้
พอมเหลือง ให้ครันตัว ให้เมื่อยทุกข้อทุกลำทั่วสรรพางค์กาย ให้แตก
ขึ้นแตกลง ให้ลั่นโครก มักให้หาวให้เรอ ให้วิ่งเวียนหน้าตา ให้หูหนัก
ให้ร้อนในอก มักให้ร้อนทรมันทวยกาย ให้หายใจสั้น ให้เหม็นปาก ให้
หวานปากตัวเอง ให้โลหิตออกจากปาก จมูก หู กินอาหารไม่รู้รส

คัมภีร์ธาตุวิงศ์

วโยธาตุพิการตามฤดู : เดือน 8, 9, 10 ทั้ง 3 เดือนนี้ ว่าด้วยวโยธาตุ “ชรคุคิ” พิการ ให้พอม
เหลืองให้เมื่อยทุกข้อทุกลำทั่วสรรพางค์กาย ให้แตกขึ้นแตกลง ให้ลั่น
โครก ๆ ให้หาวเรอวิ่งเวียนหน้าตา หูหนัก มักให้ร้อนในอกในใจ ให้
ระทระทวย ย่อมให้หายใจสั้น ย่อมให้เหม็นปาก แลให้หวานปาก มัก
ให้โลหิตออกทางจมูกทางปาก กินอาหารไม่รู้จักรส

ยาชื่อ **ชีระนัคคิจร (ฤทธิจร)** ท่านให้เอาดีปลี 1 รากแฝกหอม 1 พริกไทย 1 เปราะหอม 1
ว่านน้ำ 1 หัวหมู 1 ยาทั้งนี้เอาเสมอภาค ใส่รากเทียมเท่ายาทั้งหลาย ทำเป็นจุลละลายน้ำร้อนกินแก้
วโยธาตุพิการต่าง ๆ

อุทธังคมวาตาพิการ

คัมภีร์เวชศึกษา

อุทธังคมวาตาพิการ : ให้มือเท้าขี้ขาว ร้อนในท้อง ทูรนทูราย หาวเรอเสมหะเพื่อ

คัมภีร์โรคนิทาน

อุทธังคมวาตาแตก : มักให้คื่นรน มือเท้าขี้ขาว ให้พลิกตัวไปมา ทูรนทูราย ให้หาวให้เรอ
บ่อย ๆ

คัมภีร์ธาตุวิงศ์

อุทธังคมวาตาแตก : คื่นรนมือแลเท้าขี้ขาว ให้พลิกตัวไป ๆ มา ๆ ให้ทูรนทูราย ให้หาว
เรอบ่อย ๆ

ถ้าจะแก้เอา โกะฐสอ 1 โกะฐเขมา 1 (ไม่มี) ผลราชคค์ 1 (ไม่มี) ผลสารพัดพิช 1 (ไม่มี) ผลมะแว้งเครือ 1 (ลูกมะแว้งทั้ง 2) รากจิงจ้อทั้ง 2 ผลจันทร์ 1 ดอกจันทร์ 1 เทียนขาว 1 เทียนดำ 1 มหาหิงคุ์ 1 เอาเสมอภาคทำเป็นจุล ละลายน้ำมะงั่วก็ได้ น้ำมะนาวก็ได้ กินแก้ลมอุทซังคมาวาทหายแล

อโรคมาวาทาพิการ

คัมภีร์เวชศึกษา

อโรคมาวาทาพิการ : ให้อยกมือและเท้าไม่ไหว ให้เมื่อยขบไปทุกข้อ

คัมภีร์โรคนิทาน

อโรคมาวาทาแตก : ให้อยกมือยกเท้าไม่ได้ ให้เมื่อยขบทุกข้อทุกระดูก เจ็บปวดยิ่งนัก

คัมภีร์ธาตุวิงค์

อโรคมาวาทาแตก : ให้อยกมือแลเท้ามิได้ ให้เมื่อยขบขัดทุกข้อทุกระดูก ให้เจ็บปวดเป็นกำลัง

ถ้าจะแก้ให้เอา เปลือกโมกหลวง 1 พริกไทย 1 รากไคร้เครือ 1 (เพิ่ม จิงแห้ง 1 ใบสลดกินลง 1 ว่านน้ำ 1 หัวเห้วหมู 1 หญ้ารงกา 1 ผักแพวแดง 1 สมอไทย 1) เอาเสมอทำเป็นจุล ละลายน้ำมูตรโคดำก็ได้ น้ำส้มซ่าก็ได้ กินแก้เสมอโรคมาวาทหายแล

กุกนิสยาวาตาพิการ

คัมภีร์เวชศึกษา

กุกนิสยาวาตาพิการ : ให้ท้องถัน ให้ดวงจิตสวิงสวาย ให้เมื่อยขบไปทุกข้อ

คัมภีร์โรคนิทาน

กุกนิสยาวาตาแตก : มักให้ท้องขึ้นท้องถัน ให้เจ็บอก ให้สวิงสวาย ให้แตกขึ้นแตกลง

คัมภีร์ธาตุวิงค์

กุกนิสยาวาตาแตก : ให้เจ็บท้อง ให้ท้องขึ้นท้องพอง ให้ถันอยู่จ๊อก ๆ ให้เจ็บในอก ให้สวิงสวาย ให้เจ็บแตกขึ้นแตกลง

ถ้าจะแก้ให้เอา มหาหิงค์ 1 ลำพัน (แดง) 1 ดีปลี 1 เมล็ดในสวาด 1 ผลราชดัด 1 ชะเอมเทศ 1 โกงสุล 1 โกงสุลมา 1 ใบย่านทราย 1 กรุงเขมา 1 เอาเสมอภาคทำเป็นจุล ละลายน้ำจิง (น้ำผึ้ง) ก็ได้ น้ำร้อนก็ได้ กินแก้ลมภูจิสยาวาตาหายแล

โกฏฐาสยาวาตาพิการ

คัมภีร์เวชศึกษา

โกฏฐาสยาวาตาพิการ : ให้ขัดในอก ให้จุกเสียด ให้อาเจียน ให้คลื่นเหียน ให้เหม็นข้าว

คัมภีร์โรคนิทาน

โกฏฐาสยาวาตาแตก : มักให้เหม็นคาวคอ ให้อาเจียน ให้จุกเสียด ให้แตกในอก

คัมภีร์ธาตุวิภังค์

โกฏฐาสยาวาตาแตก : ให้เหม็นเข้า ให้อาเจียน ให้จุกอก ให้เสียดแลแน่นหน้าอก

ถ้าจะแก้ให้เอา ใบสลดด้อมกับเกลือให้สุกแล้วผึ่งแดดให้แห้ง 1 ชะเอมเทศ 1 รากเจตมูลเพลิง 1 รากทองแตก 1 รากจิงจ้อใหญ่ 1 ลำพัน (แดง) 1 พริกอ่อน 1 ดีปลี 1 (ไม่มี) ใบหนาด 1 การบูร 1 (เพิ่ม จิงแห้ง 1) เอาเสมอภาคทำเป็นจุล ละลายน้ำนมโคก็ได้ น้ำผึ้งก็ได้ น้ำร้อนก็ได้ กินหายแล

อังคมังคานุสารีวาตาพิการ

คัมภีร์เวชศึกษา

อังคมังคานุสารีวาตาพิการ: ให้นัยน์ตาพร่า ให้เวียน ให้เจ็บสองหน้าเขา ให้เจ็บตามกระดูกสันหลัง อาเจียนแต่ลมเปล่า กินอาหารไม่ได้ สะบัดร้อนสะบัดหนาว

คัมภีร์โรคนิทาน

อังคมังคานุสารีวาตาแตก : ให้นุติง คนเจรจาไม่ได้ยิน แล้วเป็นดุจหึ่งห้อยออกจากตา ให้เมื่อยต้นขาทั้ง 2 ข้างดุจกระดูกแตก ให้ปวดในกระดูกสันหลัง ให้สะบัดร้อน สะท้านหนาว ให้อาเจียนลมเปล่า กินอาหารไม่ได้

คัมภีร์ธาตุวิภังค์

อภิมงกุฎานุสาวิตาแตก : ให้โศตประสาทตั้งคนเจรจามีไฉน แล้วก็ให้หิ้งห้อยออกจากลูกตา ให้เมื่อยมือแลเท้า เมื่อยแข้งขาทั้ง 2 ข้างดังกระดูกจะแตก ให้ปวดในกระดูกสันหลังดังว่าเป็นผี ให้สะดุ้งร้อนสะบัดหนาว ให้คลื่นเหียน อาเจียนลมเปล่า กินอาหารไม่รู้จักรส

ถ้าจะแก้ให้เอา ผักเสี้ยนผี 1 ผักคราด 1 หญ้ารงกา 1 ผลผักชีทั้ง 2 ผลพรรณผักกาด 1 ดอกจกกลนิ 1 เถาสะค้าน 1 เมล็ดแตงโม 1 (เพิ่ม ผักเป็ด 1) เอาผสมอากาศทำเป็นจุลละลายน้ำผึ้งก็ได้ น้ำร้อนก็ได้ (เพิ่ม น้ำสุราก็ได้) กินแก้ลมอัมภิมงกุฎานุสาวิตาหายแล

อัสสาสะปัสสาสะวาทาพิการ

คัมภีร์เวชศึกษา

อัสสาสะปัสสาสะวาทาพิการ : ให้หายใจสั้นเข้าจนไม่ออกไม่เข้า

คัมภีร์โรคนิทาน

อัสสาสะวาทาแตก : จะได้ขาดสูญหายไป ถ้าสิ้นลมอัสสาสะปัสสาสะวาทาแล้วเมื่อใดก็ตายเมื่อนั้น

คัมภีร์ธาตุวิภังค์

อสุสาสปัสสาสะวาทาแตก : ถ้าสิ้นลมหายใจเข้าแลออก หรือลมหายใจเข้าแลออกขาดแล้วเมื่อใดก็ตายเมื่อนั้น

สมุฏฐานเตโชพิการ

คัมภีร์โรคนิทาน

เตโชธาตุพิการตามฤดู : เดือน 5, 6, 7, ทั้ง 3 เดือนนี้ ว่าด้วยเตโชธาตุอันชื่อว่า สันตปปักคิพิการ ให้เขียนในอกกินอาหารพลันอิม มักให้จุกเสียด ขัดอก อาหารพลัน แผลก มักอยากบ่อย จึงให้เกิดลม 6 จำพวก คือ

ลมอุตะรันตะ พัดแต่สะดือถึงลำคอ

ลมปัตตะรันตะ ให้ขัดแต่อกถึงลำคอ

ลมอัสวาตะ ให้ขัดจมูก

ลมปรัมมาต ให้หายใจขัดอก

ลมอนุวตะ ให้หายใจขาดไป

ลมมหาศมมก ลมจับนิ่งไป

คัมภีร์ธาตุวิงค์

เตโชธาตุพิการตามฤดู : เดือน 5, 6, 7 ทั้ง 3 เดือนนี้ว่าด้วยเตโชธาตุ ชื่อว่า “สนุดปปักคิพิการ” ให้เขียนในอก ให้วิ่งเวียนในอก มักให้กินอาหารถอย ถ้ายบริโภคอาหาร อิมมักให้จุกเสียดขัดในอก อาหารมักพลันแผลกมิได้อยู่ในท้อง ให้อยากบ่อย ๆ จึงให้เกิดลม 6 จำพวก

อุทรนุวต พัดแต่สะดือถึงลำคอ

อุรปักษนุวต พัดให้ขัดแต่อกถึงลำคอ

อสุสาสวต พัดให้หน้าสีกดิ่ง

ปสุสาสวต พัดให้หายใจขัดอก

อนุวต พัดให้หายใจขาดไป คือว่าเป็น

มหสกวต ลมจับให้นิ่งไป คือลมมหาศมมก

ยาชื่อ กาลาทิจร เอาผลเอ็น 1 ลำพัน (อำพัน) 1 โกฐสอ 1 โกฐพุงปลา 1 คีป्ली 1 จิง 1 แห้วหมู 1 เปลือกโมกมัน 1 ผลผักชี 1 อบเชย 1 เถาสะค้าน 1 ยาทั้งนี้เอาเสมอภาคตำเป็นผงละลายน้ำร้อน (แลน้ำผึ้งก็ได้) กินแก้เตโชธาตุพิการ

ปริมาณคัลปีการ

คัมภีร์เวชศึกษา

ปริมาณคัลปีการ : ให้ขัดข้อมือข้อเท้า เป็นมอกรอ คือ ปอดเป็นหวัด ให้ออ ให้ปวดฝ่ามือ ฝ่าเท้า ให้ท้องแข็ง ให้สะดุ้งผอม

คัมภีร์โรคนิทาน

ปริมาณคัลปีการ : ให้ขัดในอกในใจ ให้บวมมือบวมเท้า ให้ออเป็นมอกรอ

คัมภีร์ธาตุวิภังค์

ปริมาณคัลปีการ : ให้ร้อนในอกในใจ ให้บวมมือแลเท้า ให้ออเป็นมอกรอ ให้ท้องขึ้น ท้องพองให้สะดุ้งผอม

ถ้าจะแก้ไขเอา ผักแพวแดง 1 โกฐสอ 1 โกฐเขมา 1 ชะเอมเทศ 1 ผลมะขามป้อม 1 ตะไคร้ ดัน 1 ว่านเปราะ 1 รากสวาด 1 หญ้าร้างา 1 เอาเสมอภาคทำเป็นจุลละลายน้ำนมโค น้ำร้อนก็ได้ กิน แก้เตโชธาตุอันชื่อว่าปริมาณคัลปีการ หายวิเศษแล

ปริตยหคัลปีการ

คัมภีร์เวชศึกษา

ปริตยหคัลปีการ : ทำให้ร้อนภายในภายนอก เย็นมือ เย็นเท้า เหงื่อออก

คัมภีร์โรคนิทาน

ปริตยหคัลปีการ : มักให้มือเท้าเย็น ชีพจรไม่เดิน บางทีให้ตัวเย็นจนน้ำ แต่ภายในร้อน ให้รดน้ำอยู่มีรูขาด บางทีให้ตัวเย็นและเสโทตกจนเมลดข้าวโพด

คัมภีร์ธาตุวิภังค์

ปริตยหคัลปีการ : ให้มือแลเท้าเย็นชีพจรไม่เดิน ประการหนึ่งชีพจรขาดหลัก 1 ก็ดี 2 หลักก็ดี บางทีให้เย็นเป็นน้ำ แต่ภายในร้อนให้รดน้ำมิได้ขาด บางทีให้ เย็นแล้วให้เหงื่อตกเป็นดังเมลดข้าวโพด

ถ้าจะแก้ไขเอา เขาคายเผือก 1 นอแรด 1 เปลือกหอยขม 1 เปลือกหอยแครง 1 เขียวจระเข้ 1 ยา 5 สิ่งนี้ สุมให้เป็นถ่าน หวายตะค้า (หวายตะมอยหรือหวายตะค้าก็ได้เผาไฟ) 1 ผลจันทร์ 1

แก่นแสมทะเล 1 แห้วหมู 1 รากขมิ้น 1 เอลังละ 1 ส่วน กระเทียม 3 ส่วน พริกไทย 5 ส่วน ตำบด
ละลายน้ำร้อน แทรกพิมเสน กินให้ขับไฟธาตุ ให้ร้อนตลอดปลายมือปลายเท้าให้ชีพจรเดินแล

ขนานหนึ่งแก้เสโทพิการตกหนัก ให้เอานางกุ่มรูน ๆ เท้าดำมพร้าวเอามาปอกเปลือกเสียแล้ว
ขูดเอามวกที่ติดแก่นนั้น 1 เมล็ดถั่วแปบ (ลูกถั่วขั่ว) 1 ดินสอพอง 1 เทียนดำ 1 (เพิ่ม แป้งเหล้า)
พิมเสนใส่ให้มาก ๆ ประสมกวนให้เข้ากันทาตัวคนไข้นั้น เสโทหยุด ตัวคนไข้ก็อุ่นออกมาแล

ยากินแก้ระหาน้ำแก้ร้อนภายใน (แลให้หอบ) ให้เอากินถั่ว (สังข์หนามเผาไฟ) 1 เผาไฟ
ให้ไหม้โชน รากบัวหลวง 1 ฝู่นจีน 1 รังหมาว่า (เผาไฟ) 1 ชาดก้อน 1 ดอกพิณ 1 ดอกบุญนาค 1
ดอกสารภี 1 เกสรบัวหลวง 1 รากสลอดน้ำ 1 รากคันธรง 1 ก้ามปูทะเลเผา 1 ดินประสิวขาว 1 (เพิ่ม
การบูร 1) เอาเสมอภาคบดทำแท่งละลายน้ำดอกไม้วี ทั้งกินทั้งพ่น แก้กระหาน้ำ แก้ร้อน (เสโทตก
หาย) แล

ขิรณคิพิการ

คัมภีร์เวชศึกษา

ขิรณคิพิการ : ทำให้กายไม่รู้สึกรสสัมผัส ชิวหาไม่รู้รส หูตึง หน้าผากตึง อาการเหล่านี้
เปลี่ยนไปเปลี่ยนมาได้

คัมภีร์โรคนิทาน

ขิระนคิเตก : ความชรานำพญามัจจุราชให้มาเล่าโลมสัตว์ทั้งปวง จะให้ชีวิตออกจาก
ร่างกายนั้น ก็ให้คนไข้มีกายวิปริตต่าง ๆ คือ ให้หน้าผากตึง ตาไม่รู้จัก
หน้าคน แล้วกลับรู้จักอีก กายนั้นสัมผัสสิ่งใดก็ไม่รู้สึกตัว แล้วกลับ
รู้สึกอีก

คัมภีร์ธาตุวิงศ์

ขรคิเตก : มัจจุราชนั้นใช้มาประเล้าประโลมฝูงสัตว์ทั้งหลายคือชายหญิงทั้งปวง
เมื่อชีวิตจะออกจากร่างกายแห่งตนนั้น วิปริตไปต่าง ๆ คือให้หน้าผาก
ตึง ให้ตาเลไม่รู้จักอะไรแล้วกลับมาเล่า หูตึงแล้วกลับไปได้ยินมาเล่า
จมูกไม่รู้รสเหม็นแลหอมแล้วกลับมารู้จักรสเหม็นแลหอมเล่า ลิ้นไม่
รู้จักรสอันเลยแล้วก็กลับมารู้รสอีกเล่า แต่แปรไปแปรมาดังนี้ จะเที่ยง
ลงมิได้ก่อน ด้วยว่านางชะรานั้นไม่ได้ไปทีเดียวแต่ว่าแตกร้างทะลย
อยู่แล้ว

ถ้าจะแก้ เอาผลพิลังกาสา 1 ผักแพวแดง 1 ผลโมกมัน 1 ใบย่านทราย 1 (เพิ่ม บอระเพ็ด 1)
เอาเสมอภาคทำเป็นจุล ละลาย (น้ำผึ้ง) แทรกน้ำเอามวกก็ได้ น้ำนมโคก็ได้ กินแก้ชระนัคคิแตก
พิการหายแล

สันตปปักคิพิการ

คัมภีร์เวชศึกษา

สันตปปักคิพิการ : ทำให้กายเย็นซี้ด

คัมภีร์โรคนิทาน

สันตปปักคิแตก : แก้ไม่ได้ ตายแล

คัมภีร์ธาตुวิงค์

สนตปปักคิแตก : ถ้าแตกแล้วเมื่อใดแพทย์ทั้งหลายจะแก้มิได้เลย ตายเป็นอันเที่ยงแล